

ՀԱՅ ՄԱՆԿԱՎԱՐԺ

ուսումնագիտական եւ մանկավարժական հանդէս

Հրատարակութիւն
Հայ Կաթողիկէ Պատրիարքարանի
Դպրոցական Հայագիտութեան Զարգացման Գրասենեակի

«Հայ Մանկավարժ»

ուսումնագիտական եւ մանկավարժական հանդէս
լոյս կը տեսնէ տարին չորս անգամ

*Հայկական կրթական հաստատութիւններու եւ անոնց հովանաւոր
մարմիններու պատասխանատուներուն, հայկական վարժարաններու
ուսուցիչ-ուսուցչուհիներուն, դպրոցական հայագիտութեան խնդիր-
ներով հետաքրքրուած գիտական եւ մտաւորական հանրութեան եւ
ծնողներու համար*

Հրամանով

Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկէ Հայոց Ամենապատիւ եւ Գերերջանիկ
Տէր Ներսէս Պետրոս ԺԹ. Կաթողիկոս Պատրիարքին

Պատասխանատու Խմբագիր

Հայր Վարդան վրդ. Գազանձեան

Խմբագրական Կազմ

Դոկտ. փրոֆ. Նազիկ Յարութիւնեան (վարիչ երեւանի պետական
համալսարանի մակավարժութեան ամպիոնի)

Դոկտ. փրոֆ. Աշոտ Մելքոնեան (տնօրէն Հայաստանի Գիտութիւններու
ազգային ակադեմիայի պատմութեան կաճառի)

Դոկտ. փրոֆ. Ճուլիէթա Կիլամիրեան (դասախօս Խաչատուր Աբով-
եանի անուան երեւանի պետական մանկավարժական համալսարանի)

Դոկտ. Լիլիթ Արզումանեան (գրաքննադատ)

Տնօրէն

Վարդան Թաշձեան

Հրատարակիչ

Հայ Կաթողիկէ Պատրիարքարանի

Դպրոցական Հայագիտութեան Զարգացման Գրասենեակ

«Սուրբ Գրիգոր Նարեկացի» Կեդրոն

Հայ Կաթողիկէ Պատրիարքարան

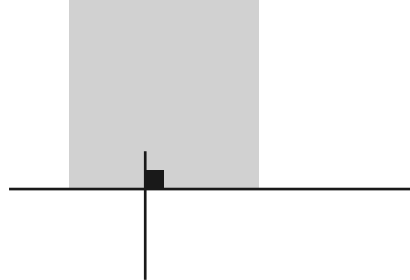
2078-5605 Ժէիթաուի Պէյրութ-Լիբանան

Հեռ.: + 961 1 570559

Հեռատիպ: 961 1 570562

ել.հասցէ: nareg@armeniancatholic.org

www.armeniancatholic.org

ՀԱՅ ՄԱՆԿԱՎԱՐԺ

ուսումնագիտական եւ մանկավարժական հանդէս

Հրատարակութիւն
Հայ Կաթողիկէ Պատրիարքարանի
Դպրոցական Հայագիտութեան Զարգացման
Գրասենեակի

Այս համարէն սկսեալ «Հայ մանկավարժ» հանդէսը լոյս կը տեսնէ նորացուած խմբագրական կազմով. օրինութեամբ Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկէ Հայոց Ամեն. Տ. Ներսէս Պետրոս ԺԹ. Կաթողիկոս Պատրիարքին, Հայ սփիւռքի մէջ աննախընթաց այս ձեռնարկի կառավարման կը միանան վաստակաւոր մասնագէտներ՝ Հայաստանէն, նշելով զարգացման ընթացք մը, որ պիտի ունենայ իրերայաջորդ հանգրուաններ՝ նոյն ուղղութեան վրայ:

«Հայ մանկավարժ»-ի նոր խմբագրական կազմի անդամներն են՝ Երեւանի պետական համալսարանի մանկավարժութեան ամպիոնի վարիչ դոկտ. փրոֆ. Նազիկ Յարութիւնեան, Հայաստանի Գիտութիւններու Ակադեմիայի Պատմութեան կաճառի տնօրէն դոկտ. փրոֆ. Աշոտ Մելքոնեան, Խաչատուր Աբովեանի անուան Երեւանի պետական մանկավարժական համալսարանի հայոց լեզուի եւ անոր ուսուցման մեթոտիքայի ամպիոնի դասախօս դոկտ. փրոֆ. Ճուլիէթա Կիւլամիրեան եւ գրաքննադատ դոկտ. Լիլիթ Արզումանեան: Բոլորը սիրայօժար ընդառաջեցին այս ձեռնարկին նեցուկ կանգնելու հրատարակիչ մարմնի դիմումին, որուն համար կը յայտնենք խոր շնորհակալութիւն: Ծնորհակալութիւն կը յայտնենք մասնաւորաբար Հայաստանի հանրապետութեան Բարձրագոյն որակաւորման յանձնաժողովի նախագահ, բարձրագոյն որակաւորման գործակալութեան պետ դոկտ. փրոֆ. Արտուշ Դուկասեանին, որ հանդէս բերաւ խրախուսող դերակատարութիւն՝ որակական այս առաջընթացի իրականացման համար:

«Հայ մանկավարժ»-ի խմբագրական կազմի այս ընդլայնումը կը նպատակադրէ հանդէսի գիտական որակի

բարձրացումը, անոր աշխատակիցներու եւ բարեկամներու շրջանակի մեծացումը եւ Հայաստանի գիտական շրջանակներու հետ գործակցութեան ընդլայնում: Լիայոյս ենք, որ անիկա պիտի ամրապնդէ մեր աշխատանքը՝ սահմանուած առաջադրանքներու կատարման մէջ՝ ի բաւարարութիւն ընթերցող շրջանականերու պահանջներուն:

Յարութին Քիրքձեան

ՀԱՅԵՐԷՆԻ - ՀԱՅ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ
ՈՒՍՈՒՑՄԱՆ ԲԱՐԴ ՄԱՐՏԱՀՐԱԲԷՐԸ,
ՈՒՍՈՒՑԻՉՆԵՐՈՒ ՄԱՆԿԱՎԱՐԺԱԿԱՆ
ՀԻՄՆԱԿԱՆ ՊԱՏՐԱՍՏՈՒԹԻՒՆԸ՝
ԵՒ ԱՍՊԱՐԷԶԱՅԻՆ ԱՊԱՀՈՎՈՒՄԸ՝
ԱՌԱՋՆԱՀԵՐԹՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Պրն. Յարութին Քիրքձեան երկրորդական ուսումը աւարտած է Համազգային ընկերակցութեան Նշան Փալանձեան ձեմարանին մէջ, համալսարանական ուսումը կատարած է Պէյրութ՝ Centre d'Etudes Supérieures (Licence, ապա Maitrise d'Enseignement de la Philosophie), ապա՝ Ֆրանսա, Paris I-Sorbonne:

Մօտ տասնհինգ տարի դասաւանդած է, նախ՝ Ն.Փ. ձեմարան, ապա եւ Համազգայինի հայագիտական հիմնարկ, նաեւ Հայկազեան համալսարան: Դասաւանդման նիւթերը եղած են հայերէն լեզու, հայ գրականութիւն, ֆրանսերէն լեզու, փիլիսոփայութիւն:

Վերջին քառորդ դարը՝ Յունաստան հաստատուած՝ նուիրուած է առաւելաբար հրատարակչական գործի, կրթական թեքումով: Պատրաստած է դասագիրքերու շարքեր՝ հայ լեզուի եւ գրականութեան, նաեւ յարակից նիւթերու՝ միշտ հայերէնի ծիրին մէջ:

Խմբագրության կողմէ.

2010 թուականի Յուլիսի 3-էն 5, Ծաղկաձորի մէջ, տեղի ունեցաւ «Սփիւռքի նախարարութեան համաժողովը՝ «Արեւմտահայերէնի ուսուցման վիճակը Սփիւռքում» թեմայով: Եռօրեայ այս խորհրդաժողովին՝ մամուլը անդրադառնալու առիթը արդէն ունեցաւ, իր օրին:

Աւելի ետք, օրաթերթային մամուլին մէջ լոյս տեսաւ այդ հաւաքին ներկայացուած նիւթերէն՝ Յարութիւն Քիրքճեանի զեկոյցը: Այդ առթիւ, կը մատնանշուէր, որ զեկոյցը ինքզինք կը տեղադրէր խորհրդաժողովի համար ի յառաջագունէ ընդունուած առաջնահերթութենէն որոշ հեռաւորութեան վրայ:

Արդարեւ, մինչ ըստ նախատեսուած օրակարգին՝ կ'առաջադրուէր ուշադրութիւնները կեդրոնացնել «միասնական դասագիրքերու պատրաստութեան» վրայ, Քիրքճեանի զեկոյցը կը շեշտէ այլ հրամայական.- Արեւմտահայ Սփիւռքի տարածքին լծուիլ հոգեբան-մանկավարժ ուսուցիչներու համակարգային պատրաստութեան լրջագոյն գործին: Նոյնիսկ եթէ այսպիսի առաջադրանքի մը առաջնահերթ որդեգրումն ու իրագործումը, իրեն համար, կ'ենթադրեն յեղափոխում մը՝ հայեցի կրթութեան մեր պատկերացումներուն մէջ, եւ վճռական կամեցողութիւն մը՝ սխալ ընտրանքներու ընթացքին դէմ թումբ կանգնելու:

Այսպիսի քննարկումներու համար պատշաճագոյն վայր նկատելով մասնագիտական-մանկավարժական հրատարակութիւն մը, «Հայ մանկավարժ» լոյս կ'ընծայէ Յ. Քիրքճեանի զեկոյցը, զայն ամբողջական բնագրով յանձնելով իր ընթերցողներու ուշադրութեան՝ հեղինակին իսկ հաւանութեամբ:

Նախակրթութեան եւ միջնակարգ կրթութեան իբր առանցք որ- դեգրած թեմաներէս առաջինը՝ ուսուցիչի մանկավարժական հիմնական պատրաստութիւնը (լայնօրէն պիտի անդրադառնամ՝ աւելի վար), Էական այն գործօնն է, որ կարելի կը դարձնէ անոր անձնական որակաւոր ներկայութիւնը դասարանի մէջ, աշակերտի արթնացում-շահագրգռումը, եւ դասաւանդման փոխգործօնութիւնը (interactivity):

Ուրիշ գործօններ, ինչպէս ասանդոտող նիւթին՝ հայերէնին տիրապետումը, պարզ է որ անտեսելի չեն. բայց գիտելիքներու լուրջ «ծրար» մը դրական արդիւնքի երաշխիք չէ բնաւ, ինչպէս որ չեն առհասարակ՝ լեզուաբանական-բանասիրական մշակումները, ուսուցանելի նիւթի ծրագրումները, կամ, նոյնիսկ, մեթոտով պատրաստուած դասագիրքեր: Հիմնականը՝ թանձրացական, կրնկրէտ դասաւանդումի որակն է, եւ անոր աղբիւր՝ ուսուցիչի նախապատրաստումը իբր մանկա-հոգեբան եւ մանկավարժ, իր կարգին հիմնուած խառնուածքային սկզբնական հակումի վրայ, հին բառով մը՝ կոչումի վրայ:

Շատ տեղ կը շարունակենք ուսուցիչին մէջ տեսնել ԲՈՒՀԷ մը ծարուած գիտելիքներ փոխադրող մասնագէտ, եւ ո՛չ, առաջնահերթաբար, հոգեբան-մանկավարժ, որ գիտէ մթնոլորտ ստեղծել, սորվեցնել՝ սիրցնելով իր նիւթը:

Այս եզրայանգումները հաւաքած ենք Սփիւռքի տարբեր-տարբեր գօտիները եւ դպրոցները մեր գործուղումներէն, ըլլայ այդ դպրոցներուն օժանդակելու կանչուած, ըլլայ իբր պատրաստութիւն՝ դասագիրքերու եւ մանկավարժական օժանդակ հրատարակութիւններու մեր շարքերու հրատարակութեան կամ վերանայումի (գլխաւորները՝ «Հայրենի Աղբիւր» շարք, ցած Միջնակարգի. «Հայ Կեանք եւ Գրականութիւն»՝ միջնակարգի վերի կարգերու: Աւելիի համար, տես մեր կայքը՝ <http://n.domaindx.com/kurkjian/>):

Գիտելիքներու պարզ շտեմարանի ժամանակավրէյ պս պատկերացումը, պսօր, մանկավարժութեան եւ ուսուցման մեթոտներու նուաճումներու աշխարհի մը մէջ, առաջնահերթութիւններու իսկական խախտում կը ստեղծէ, եւ իմ համոզումով՝ կը կայացնէ հարցերուն հարցը:

Այլապէս, ինչպէ՞ս բացատրել՝

1. որ հայերէնի ուսուցման եւ արդիւնքներու համապատկերը յաճախ, դպրոցէ դպրոց եւ նոյնիսկ դասարանէ դասարան, այնքան հիմնական տարբերութիւններ կը ցուցադրէ, եւ դժբախտաբար՝ դրական արդիւնքներու կը հանդիպինք նուազ յաճախ, չըսելու համար՝ հազուադէպօրէն.

2. որ՝ նախ՝ հայախօս միջավայրի դպրոցներու մէջ, հայերէնի հանդէպ հետաքրքրութիւնը յաճախ արհամարհելի է: Կացութեան առջեւ գործածուող կարծրատիպ չքմեղանքները՝ «նոր սերունդը անտարբեր է» կամ «ժամանակները փոխուած են» են., կը հերքովին վերը նշուած փոքրաթիւ դրական արդիւնքի պարագաներով իսկ.

3. որ՝ օտարախօս միջավայրի նախակրթարաններու մէջ, մինչ շարք մը ուսուցիչներ ձեռնթափ կ'ըլլան աշակերտները հայերէնի գործածութեան վարժեցնելէ, պնդելով՝ որ շաբաթական հինգ-վեց պահը անբաւարար է. որ՝ ընտանեկան-արտաքին միջավայրերու օտարախօսութիւնը անյաղթահարելի արգելք է,- միւս կողմէ՝ իրենց պաշտօնակիցներէն ոմանք, նոյն պայմաններու տակ (երբեմն կողքի դասարանի մը մէջ...), կը յաջողին տղաքը հետաքրքրել հայերէնով, սիրեցնել եւ սորվեցնել զայն, առաջնահերթութիւն շահիլ անոր հաշուին. նոյնիսկ՝ երբեմն ի հեճուկս գայթակղող (երբեմն բարեբախտաբար նաեւ հրճուող) ծնողներու: Լսած եմ նաեւ զարմանքը դրսեցի հիւրերու, հայախօս երկիրներէ կամ Հայրենիքէն եկած, որոնք յաճախ օտարախօս կամ խառն ամուսնութեան պտուղ երեխաներ լսելով կը հարցնեն՝ «Այս հայերէնը ո՞ր սորված են...»:

Ըսի, որ այս երեք կէտերով նշուած սփիւռքեան պատկերներուն, դրական եւ ժխտական բեւեռներուն կը հանդիպինք յաճախ նոյն միջավայրին մէջ, կողք-կողքի: Անոնք կը պարզուին նոյն ծրագիրը -թէկուզ տեղական ծրագիր- եւ նոյն դասագիրքերը գործածողներու միջեւ: Եւ դեռ պէտք չէ մոռնալ, որ լեզուի ուսուցման պետական համակարգեր (ամէն տեղ - հոս Հայաստան թէ արտասահման) նոյնպէս կը պարզեն շատ անհաւասար պատկերներ, հակառակ միացեալ ծրագիրներու եւ դասագիրքերու համատարած գործածումին: **Ուրեմն պէտք է զգուշանալ կացութիւնը անմիջապէս (ու առաջնահերթաբար) վերագրելէ միացեալ ծրագրի եւ ուսուցման գործիքներու պակասին:** Կրթական պատշաճ ծրագիր մը, միացեալ եւ համակարգեալ, բաղձալի գործօն է անկասկած. նոյնպէս անշուշտ լեզուի ուսուցման ընդունելի գործիքները՝ դասագիրքերը: **Բայց մայրենի լեզուի եւ գրականութեան ուսուցման ոսկի բանալին** ասոնցմէ ո՛չ առաջինն է (ծրագիրը), ոչ իսկ՝ երկրորդը (դասագիրքը): Այլ՝ **կենդանի դասաւանդան եւ արթնացումի, շահագրգռումի մեթոտներու սիստեմաթիք աւանդումը ուսուցիչին եւ անոնց զոհացուցիչ իրացումն ու կիրարկումը:**

Առաջնահերթութեան այս հարցը, իր ստեղծած շփոթով, կը կազմէ առաջին բարդութիւնը Սփիւռքի մէջ հայերէնի ուսուցման գործին: Կը դիմագրաւենք իսկապէս բարդ մարտահրաւէր մը, առաջին հակառակորդ ունենալով, ահա, վերապրուկները հինէն մնացած մանկավարժութեան մը, - սոսկական գիտելիքներու մանկավարժութիւն, որ այսօր, մեթոտներու խօլ մրցակցութեան աշխարհի մը մէջ, աւելի՛ եւս ժամանակավրէպ կը ներկայանայ - եւ անմրցունակ...

1. Առաջին անհրաժեշտութիւն՝ աշակերտի արթնացում-շահագրգռումը (motivation). դասաւանդման կապակցումը կեանքին.-

Հայերէնի եւ հայ գրականութեան ուսուցման գլխաւոր, անշրջանցելի սկզբունքները պիտի ըլլան կենդանութիւն եւ կազմակերպուածութիւն (ուրիշ բառերով՝ ներուժութիւն եւ մեթոտայնութիւն) - աշակերտակեդրոն մօտեցումով, այսինքն հիմնուած՝ մանուկ-պատանիի հոգեբանութեան փորձնական ճանաչումին եւ շահագրգռութիւններուն վրայ:

Կրկնակ այս սկզբունքները կիրարկելի են եւ լեզուի, եւ գրականութեան ուսուցումին: Կենդանի պիտի ըլլալ լեզու-առարկան, ինչպէս իր փոխանցման, աւանդման ձեւը: Նոյնը՝ գրականութիւն-առարկան, եւ իբր դասանիւթ, եւ իբր աւանդում, սերտօրէն պիտի առնչուի կեանքի հարցերուն, ձգտելով միանգամայն՝ պատանիին մօտ մշակելու գեղագիտական ծաշակ:

Աշակերտակեդրոն մօտեցումով կենդանի, բայց եւ մեթոտիկ դասաւանդումի մը սկզբունքային այս հրամայականները կարիք ունին շեշտուելու ամէն տեղ, քանի ամէն տեղ առկայ է անոնց անտեսումին վտանգը, թիրախներու սխալ սահմանումի կամ/եւ սովորամոլութեան՝ ուրիշի բերումով: Ըսեմ-անցնիմ՝ անոնք, բացի Սփիւռքէն, կարիքը ունին արժեւորուելու ըստ էութեան նաեւ հայրենի կրթական համակարգէն ներս: Որքան ալ, այս առթիւ կ'արժէ նշել, ինչպէս՝ Երեւան, վերջերս, կը հանդիպինք մեթոտաբանական ուշագրաւ առաջընթացի առանձնացած երեւոյթներու (ինչպէս -ինծի ծանօթներէն- նախակրթական կարգերու «Մեր Մայրենին» շարքը՝ յատկապէս իրեն ընկերացող «Ուսուցչի Ձեռնարկ»ներով):

Մանրամասնելով՝ հայերէնի եւ հայ գրականութեան ուսուցումը, ո՛ր ալ ըլլայ, պարտի ամէն գնով խուսափիլ երկու թակարդներէ.-

Առաջին խուսափելին ակադեմական բրածոյ դասաւանդումն է, պատանի հոգիներու առջեւ նետուած լեզուագիտական-

լեզուաբանական չոր գիտելիքը. կամ գրականութեան պարագային՝ նոյնքան չոր գրապատմութիւնն ու գրականագիտութիւնը:

Ապա՝ երկրորդ սխալ՝ հայերէնի եւ հայ գրականութեան «**սիրողական**» **ուսուցումը**, որ ընդհանրապէս դասը կը վերածէ գրական պատահական հատուածներու վրայ պատահական եւ կցկտուր «զրոյց»ի մը - ըլլայ ցած միջնակարգի մէջ (լեզու-գրական հատուածներ), ըլլայ բարձր միջնակարգի (գրապատմական-գրավերլուծական նիւթ):

Ուսուցման ոճի այս զոյգ թերի պատկերացումները կրնան զանցուիլ միայն՝ ուսուցիչին **մասնագիտական պատրաստութեամբ**, պատրաստութիւն՝ կրկին՝ ոչ իբր գիտելիքի շտեմարան, այլ իբր **հոգեբան-մանկավարժ**, աշակերտի ամբողջական աշխարհը ըմբռնելու եւ ուսուցումի ընթացքը տնտեսվարելու կարողութեամբ:

2. Իրագործման պայմաններ.- Ուսուցիչի ներկայութիւն, ուսուցման մեթոտ. աշակերտակեդրոնութիւն եւ փոխգործնութիւն (interactivity).-

Վերոնշեալ սկզբունքներու իրագործման պայմանները.-

Առաջին՝ ուսուցիչի դասարանային ներկայութիւնը.

Երկրորդ՝ մեթոտի փոխգործոն, interactive բնոյթը: Փոխգործնութիւնը՝ interactivity-ն, նոր բան չէ: Յամենայն դէպս, ասելի հին է, քան... բազմա-մետիաներու կողմէ իր «գիտը»: Կը բաւէ որ, մոռնալով անոր ելեկտրոնա-տեխնիկական կիրարկումները, զայն սահմանենք իբր **մշակութային-ուսուցողական սերտ հաղորդակցութիւն:**

Միախառնելով ուսուցիչի ներկայութեան եւ մեթոտի արդէն անբաժանելի զոյգ տարրերը, հոս յիշեցնեմ հիմնականը.- **Ուսուցիչը դասանիւթերը պիտի գործածէ ուժականօրէն, զանոնք տեսաբար բանեցնէ՝ ուսուցման գործընթացին մէջ:** Ասիկա կը նշանակէ նաեւ, որ **ինքը շատ ասելի պիտի լռէ, քան խօսի,**

Եւ մանաւանդ աշակերտներուն պիտի առիթ տայ **խօսելու, խօսակցելու, նաեւ գրելու/արտադրելու նախածրագրուած ու ղեկավարուած ձեւով**, կառուցային վարժութիւններու մէջ, որոնք զանոնք կը մղեն լեզուական եւ հոգեբանական-ընդհանրական ներգործութեան: Բաներ՝ ներկայ մանկավարժութեան մէջ շատ ծանօթ, բայց որքան հազուադէպօրէն կիրարկուած մեր մէջ, հայերէնի ուսուցման համար...

Աշակերտ-աշակերտ հորիզոնական հաղորդակցութեան, փոխ-գործօնութեան այսպիսի կիրարկում մը, հակադրուող՝ ուսուցիչ-աշակերտ ուղղահայեաց հաղորդակցութեան,- կենսական է եւ **քիչ-հայախօս, եւ լրիւ-հայախօս** շրջաններու մէջ:

- **Քիչ-հայախօս շրջաններու մէջ**, պարզ է մեթոտային այսպիսի սկզբունքի կարիքն ու բարիքը: Կարճ ժամանակի մէջ, հայերէնը, «ուսուցիչի հետ խօսելու լեզուէ»՝ կրնայ դառնալ միջ-աշակերտական, այսինքն հորիզոնական հաղորդակցութեան լեզու, **դասարանէն ետք նուաձելով արտադասարանային միջոցը՝ խաղ ու զբօսանք**, հոն եւս **համապատասխան միջոցներ** գործածելով ի հարկէ:

Իսկ **հայախօս շրջաններու մէջ**, ան կրնայ աշակերտները դարձնել անհատապի **ուղիղ հայերէնով արտայայտուող, խօսուն եւ ներգործօն էակներ**: Ասիկա՝ ո՛չ թէ տուեալ դասարանի մը առանձնաշնորհեալ «փայլուն»ներուն, այլ լայն **մեծամասնութեան** համար:

Հորիզոնական հաղորդակցութեան այս սկզբունքէն կրնան ծնիլ դասարանային գործունէութեան, պարսպամունքներու այլազան սքեմաներ: Բոլոր պարագաներուն՝ վարժութիւններու «մեքենան» այնպէս պիտի լարուի, որ խօսքը՝ հարցում եւ պատասխան, որոնումի պահանջ եւ գիտ՝ **անցնի տղոց միջեւ - մէկէն միւր**: Եւ որքան կարելի է՝ պատասխաններու արժեւորումը եւս (ձիշդ-

սխալ, յաջող-անյաջող եայլն) կատարուի իրենց իրաւարարութեամբ - անհատական, ի հարկին՝ եւ խմբական:

Քանի մը արագ օրինակներ միայն թուելով (վերացական չմնալու մտահոգութեամբ)՝ կարելի է այս հիմամբ տղաքը լծել տուեալ բառամթերքով, կամ **տուեալ քերականական պաշտօնով թէ՛ կառոյցով՝ նախադասութիւններ կազմելու վարժութեան**: Եւ այսպէս՝ մեքենան բանեցնել, դարձնել: Շատ հասարակ կրնայ թուիլ, բայց զարմանքով պիտի նկատենք, որ ըստ էութեան՝ այլապէս դանդաղ՝ այլեւս կը սահին արագ ու անզգալի...: Պայման է անշուշտ, որ խուսափինք անտեղի միջամտութիւններէ (ուսուցիչի երկարաշունչ խօսքէ, «քարոզ»է): Եւ որ պահենք արագ, կայտառ կշռոյթ:

Նոյնպիսի հորիզոնական, փոխ-գործօն սքեմայի մը կարելի է վերածել (անգիր) արտասանելի կտորի մը ստուգման պարապմունքը, որ ամենական ձեռով՝ բազմաթիւ անգամներ կրկնուած արտասանութիւն, այնքան ձանձորալի կ'ըլլայ առհասարակ: Բայց կը բաւէ, որ դասարանը վերածուի գնահատիչ ատենանի, տղաքը սորվին արժեւորել իրենց դասընկերոջ արտասանածը (անոնք հիանալի կ'իւրացնեն արժեւորման անհրաժեշտ տարրերը...), եւ մթնոլորտը կը դառնայ կենդանի: Նոյնպիսի կենդանութիւն կը ստեղծէ՝ դասընկերոջ մը զեկուցումի քննարկում-արժեւորումը դասարանին յանձնելը:

- Հոս յատուկ շեշտ մը կ'ուզեմ տալ քերականութիւն կոչուած դասանիութին: Ուժական գործարկումի այս սկզբունքը լրիւ ի զօրու կը մնայ այս մարզին մէջ եւս: Նախակրթարանի եւ Միջնակարգի քերականութիւնը՝ պարտի ըլլալ լրիւ կիրառական, լեզուի դասին օրկանական լրացումը, եւ անոր պէս՝ հիմնուած կառուցային վարժութիւններու վրայ, լեզուն ճիշդ խօսիլ ու ճիշդ գրել սորվեցնելու ՄԻԱԿ միտումով: Այսինքն՝

առանց դասը եւ աշակերտին ուղեղը խճողելու քերականական գիտելիքով ու եզրաբանութեամբ: Այս շեշտումը անհրաժեշտ է հոս. դժբախտաբար այսօր մեր մէջ միջնակարգի դասարաններու յաճախ կ'աւանդուին բանասիրական բարձրագոյն հիմնարկի նիւթեր (թէկուզ եւ ծպտեալ...), անխուսափելի վնասակար հետեւանքներով: Սխալ այս պատկերացումին հաւասարապէս պատասխանատու են նաեւ արեւմտահայ հին մանկավարժութեան վերապրուկները, եւ հայրենի մեթոտներ, որոնք միջնակարգը կը շփոթեն բանասիրական ԲՈՒՀի հետ:

3. Ծրագիրներ եւ դասագիրքեր: Մայրենի լեզու եւ «երկրորդ» լեզու. ուսուցման ուժական-նոր մեթոտներ. շրջանային տարբերութիւններ.-

ա. «Մայրենի լեզու»-«երկրորդ լեզու» դասաւանդումներու բացարձակ հակադրման սխալը.-

Կը խօսէինք մեր գործի բարդութեան մասին. ահա՛ բարդութիւն մը եւս.-

Հայախօսութեան հարցը, մանաւանդ -բայց ոչ միայն- Սփիւռքի մէջ, այսօր կը դրսեւորուի **լեզուներու եւ «խօսողութեան» համաշխարհային տազնապի մը խորքին վրայ:**

Նորութիւն չեմ ըսեր. արեւմտեան «մեծ» մշակոյթները կը գտնուին լեզուի ուսուցման դժուարութիւններու առջեւ: Պատճառները հանրայայտ են, յիշեցնեմ երկու բառով.- 'Նախ՝ Սփիւռքներու աճումը, բազմացումը, առհասարակ տնտեսական ազդակէ եկող: Այլալեզու գաղթական բազմութիւններ՝ որոնց պէտք է տեղական լեզու սորվեցնել: Ապա՝ դիմագրաւել պարագան սեփական սերունդներու, որոնց մէջ զգալի համեմատութիւն կը կազմէ **«մայրենի լեզու» քիչ գիտցող, առհասարակ լեզու քիչ գիտցող տեղաձին-բնիկ տարրը:** Կացութիւն՝ որ «նուէր»ն է պատկերի քաղաքակրթութեան՝ բազմա-մետիւսներու գերաճուն զարգացումով:

Միջ-սերնդային ներկայ անհաղորդությունը, պատանեկան «չխօսողությունը», տարիքին յատուկ այլանդակաձև ծածկալեզուներու տարածուն կիրարկումը - այս բոլորը՝ նշած լեզուա-մշակութային երեւոյթիս ընկերա-հոգեբանական խորքը կը կազմեն:

Այս բարդութիւնները ահա կու գան պատուաստուիլ՝ մեր սեփականներուն վրայ...

Մեծ մշակոյթները դիմագրաւած են, կը դիմագրաւեն կացութիւնը (անշուշտ ոչ-անխառն յաջողութեամբ): Այսօր իրենց մօտ կը գտնենք **լեզուի կանոնաւոր, քայլ առ քայլ ուսուցման նոր, լուրջ բազմաթիւ մեթոտներ/դասագիրքեր**. սկզբնապէս օտարածին-օտարախօս ներգաղթողներու համար պատրաստաւած՝ այս «երկրորդ լեզուի» մեթոտները, աստիճանաբար, ներթափանցած են շատ մը «մայրենի լեզուի» մեթոտներու ոլորտը, ներշնչած են զանոնք ուսուցման իրենց կերպերով:

Հասկնալի է, որ «երկրորդ լեզուի» ուսուցումը, դառնալով աւելի գիտական ու սիստեմաթիք, իր ներգործօնութեամբ մասամբ գրաւէր մայրենի լեզուի ուսուցման դաշտը: Որ՝ անգլիական, ֆրանսական, գերմանական, սպանական մշակոյթներ իրենց բնիկ սերունդներուն եւ տրամադրէին այս մեթոտները: Ի վերջոյ, **մայրենին արժանի է այդպիսի յարգանքի, եւ ո՛չ պատահական ուսուցումի մը՝ ներկայացուած իբր... «մայրենի լեզուի ուսուցման մեթոտ»:**

Ուրեմն հոս՝ եւ մանաւանդ հարցականի տակ պիտի առնեմ մեր մէջ նուիրագործուած «Մայրենի լեզու»-«երկրորդ լեզու» շեշտուած երկուութիւնը:

Նշուած համաշխարհային երեւոյթին զուգահեռ, նկատենք, որ հայախօս միջին-արեւելեան գօտիին մէջ՝ հայերէնի ամբողջական

մայրենի լեզուի արժեքը հարցական է: Ապրող, շրջաբերուող արեւմտահայերէնի աղքատացումը փաստ է. «մայրենի լեզու» մը՝ որուն կը պակսին որոշ շերտեր՝ բառամթերքի եւ ասոյթային խաւերու, փոխարինուող՝ տեղական լեզուներէ փոխառութիւններով: Ինչպէս եւ մտածողական-գիտական որոշ եզրաբանութիւն - գործածութենէ ինկած՝ մեր թերացումով:

Դեռ. գիտենք, որ մեր զարգացեալ տարրը, բանաւոր թէ գրատոր հայերէն խօսքի մէջ, յաճախ մասամբ կ'ապափնի օտար բառամթերքի - նոյնիսկ եթէ պիտի կարենար լրիւ հայերէնով արտայայտուիլ: Արդէն ուրիշ ելք չունի. որոշ մարզերու մէջ, եթէ դիմէ անխառն հայերէնի, իր խօսքը կը հնչէ բարդ եւ անհասկնալի. ունկնդիրը չի հետեւիր՝ առնուազն վարժութեան պակասի բերումով (մինչ օտար լեզուով՝ նոյն նիւթերը պիտի պիտի ընդունէր բնականօրէն):

Միւս կողմէ, մայրենի լեզուի ուսուցման մեր պատկերացումը պատահական ուսուցում մըն է - մեթոտի բացակայութիւն: Ատիկա կ'երեւի հայերէնի ասանդական դասագիրքերուն մէջ, որոնք գրեթէ միշտ գրական հատուածներու պարզ ծաղկաքաղներ են եղած, կամ՝ հազիւ ատկէ աւելին:

Ուրեմն, Սփիւքի տարածքին, հաւանօրէն եւ հայրենի տարածքի վրայ (Ճշդելի չափով), նուազ պատճառ ունինք անջատելու մայրենի լեզուի եւ «երկրորդ» լեզուի ուսուցում, քան ինչ որ կը կարծուէր: Եւ համաշխարհային ճանաչում գտած մեթոտներ, որոնք զանցելով կը համադրեն նշեալ երկուութիւնը, մեզի համար կը դառնան ուսանելի, շահեկան...

Սփիւքեան որոշ միջանկեալ շրջաններու մէջ մանաւանդ, արդէն կը հանդիպինք դասարանային շատ խառն բնակչութիւններու. միջին-արեւելեան տիպի ասանդաբար հայախօս

տողոց կողքին՝ կան օտարախօս գաղութի ընտանեկան հայերէն ունեցողներ, ապա կան՝ կէս-օտարախօս հայ ընտանիքի զաւակներ, կամ լրիւ օտարախօս՝ «իսկական» սկսնակներ: Որոնց դեռ կ'աւելնան արեւելահայախօս երեխաներ՝ իրանէն կամ Հայաստանէն, ուրեմն՝ նաեւ մեսրոպեանի կողքին՝ արեղեանական գրելաձեւով: Ուսուցիչը պէտք ունի իր ամբողջ պատրաստութեան (եթէ պատրաստուած է), ատոր թելադրած ողջ ինքնավստահութեան, որպէսզի տնտեսվարէ մերօրեայ կրթական այս բաբելոնը:

Աւելցնեմ, որ դիտարկումներուս մէջ երբեմն ականատես եղած եմ այսպիսի կացութիւններու յաջող դիմագրաւումին...

բ. Շրջանէ շրջան՝ ուսուցման մեթոտի եւ գործիքներու տարբերակման հարցը.-

Հայագիտական նիւթերու ուսուցման կապուած հիմնական խնդիր մըն ալ՝ տարբերակումն է երկրէ երկիր ու շրջանէ շրջան կրթական ծրագիրներու եւ աշխատանքի գործիքներու - մանաւանդ դասագիրքերու:

Հայերէն դասագիրքերու եւ ուսուցման մեթոտներու շուրջ երկարամեայ աշխատանքէ եւ մօտ ու հեռու շրջաններու մէջ քննարկումներէ ետք, համոզուած եմ, որ Սփիւռքի ողջ տարածքին համար (միշտ՝ կանոնաւոր դպրոցներու մասին եմ), կը բաւէ ստեղծել հայերէնի ուսուցման ծրագիրներու եւ դասագիրքերու ո՛չ բազմաթիւ, այլ միայն իրարմէ քիչ հեռացող երկու տարբերակ, միջին-արեւելեան եւ եւրո-ամերիկեան, Պոլիս-Աթէնք գիծէն՝ արեւելք եւ արեւմուտք: Բովանդակութեամբ՝ նման իրարու, եւ փոքր տարբերութիւններով՝ լեզուական մակարդակի եւ օժանդակ գործիքներու: Աւելի մեծ տարբերութիւն, կամ աւելի մեծ այլազանութիւն՝ աւելորդ չէ միայն, վնասակար է նաեւ:

Շատ կը խօսուի դասագիրքերը «նոր պայմաններու» պատշաճեցնելու մասին: Դրական է անշուշտ գաղափարը՝ տեղական գոյն բերելու, ներկայ կեանքին հաշտ-հարազատ մթնոլորտ ստեղծելու: Դրական է, անշուշտ եթէ... փորձ մը չէ՝ տրուածը, գոյութիւն ունեցողը ամէն գնով չհանելու կամ նորութեան ենթադրած ճիգէն խուսափելու - այս ալ՝ բաւական յաճախադէպ ախտանիշ մը: Արդէն, եթէ հետեւեփնք ծրագիրներու եւ մեթոտներու այսպիսի սանձարձակ կոտորակումի՝ միայն ուժերու վատնումի չէ որ պիտի դատապարտէինք մեզ. այլեւ, ու մանաւանդ, **Սփիւռքը աւելի եւս պիտի տեղաւորէինք զինք ծնող աղէտի սահմաններուն մէջ**. աշխարհագրական ցրումը պիտի ամբողջացնէինք, «նութիւրագործէինք»՝ հոգե-մտաւոր կոտորակումի աղէտով:

Մանրամասնում մը.- Թեմաթիկ բովանդակութեան առումով, ուսուցման ծրագիրները, **Նախակրթարան-Միջնակարգի մէջ**, մանկավարժական համապատասխան մշակումով, նոր սերունդներուն պիտի տրամադրեն թեմաներ, որոնք՝

I- անոնց ծանչցնեն **հայ անցեալը, աւանդութիւնը եւ հայրենի ներկայ իրականութիւնը**.

II- ծանօթացնեն **սեփական համայնքի եւ բնակութեան երկրի իրականութիւնը**.

III- բերեն այլ գաղութներու **հայ համայնքներու կեանքն ու ապրումները**. անոնց մասնայատկութիւնները, բայց եւ իրենց հետ հասարակաց հիմնական գիծերը:

Այս իմաստով՝ **հայերէնի տարեկան ծրագիրն ու աշխատանքը մէկական իննամսեայ շրջապտոյտ պէտք է կազմեն՝ Սփիւռքի մէկ ափէն միւսը**, տղոց աչքին եւ հոգիին իրական դարձնելով մեզի պարտադրուած այս վերացական «երկիրը»՝ Սփիւռքը: Ապա եւ նշմարներ տան **հայրենի կենդանի իրական-**

նութենէն, հայրենասիրական խրատ-յորդորներէ անդին:

Տուեալ ամէն մէկ դասագիրք պէտք է բովանդակէ նմուշներ՝ բոլոր այս մարզերէն, բոլոր այս մտահոգութիւններուն էապէս արձագանգող:

Երկու գլխաւոր գօտիներուն միջեւ «ոչ-մեծ տարբերութեան» այս պատկերացումս, բացի բովանդակութենէն (Սփիւռքը միասնական պահելու հայեցի մտահոգութենէ մը դրդուած), կ'ըսէի որ նաեւ լեզուական մակարդակի փոքր տարբերութիւն կը թելադրէ: Հարցը հոս՝ այլեւս մանկավարժական-գիտական հարց է. վերը կը յիշեցնէի, **թէ լեզուներու ուսուցման մանկավարժութիւնը համաշխարհայնօրէն որքան առաջ գացած է, թէ՛ ինչ արդիւնքներու կը հասնի անիկա՝ առաւելագոյն ձեռնհասութեան** պայմաններու մէջ: Մինչ միւս կողմէ՝ ընդհակառակը՝ որքան անձեռնհաս ենք մենք մեր գործ դրած միջոցներով, **որքան անբաւարար են յաճախ՝ մեր կամեցողութիւնն ու կարողութիւնը...**: Որքան անհամեստ է, ու անկէ անդին որքան կործանարար՝ այդ անձեռնհասութիւնը նուիրագործել՝ անկարելի յայտարարելով կարելին ու դարմանելին ...

Հոս տեղ չունիմ մանրամասնելու հայերէնի դպրոցական դասագիրքի դեռ անգոյ այդ բնորոշը. ըսել կ'ուզեմ՝ իմ պատկերացումս: **Մեր «Հայրենի Աղբիւր»ները, նաեւ իրենց ամերիկեան՝ «Մեր Լեզուն» տիտղոսուած տարբերակը,** լեզուի ուսուցման շարքեր են՝ թէեւ միշտ լրիւ գործածական, բայց որոնց յղացքը այսօր ակ' միայն մասամբ կը բաւարարէ մեզ՝ հեղինակներս: Բայց անոնց մէջ տեղ գտած է, խնամքով ընտրուած-պարզացուած եւ բացատրուած գրական էջերու կողքին, **նաեւ դասի ուրիշ, երկրորդ բնորոշ մը,** որ կրնար հիմ ծառայել լրիւ վերափոխուած նոր դասագիրքի: Ասոր գլխաւոր յատկանիշները, իմ պատկերացումով՝ ստորեւ.-

- թեմաներ՝ առօրեայ եւ մտաւոր աշխարհի նիւթերով կազմուած (յաճախ թերթերէ քաղուած եւ պատշաճեցուած, անշուշտ եւ յենուած օժանդակ ձոխ պատկերազարդումի). նաեւ նիւթեր՝ հայեցի բովանդակութեամբ (ներկայ հայ կեանքը՝ Սփիւռքէն Հայաստան. բայց առանց ճառ-քարոզի, ուրեմն նախորդներուն պէս յաճախ մամուլէ քաղուած, բնական եւ ինքնաբոլիս, առօրեայ հայութենէ մը պատմող).

- թեմաներու շուրջ կազմուած թեմաթիք բառամթերք-բառախումբեր՝ աստիճանական դժուարացումով, «հիմնական հայերէնի» (basic armenian) ուսումնասիրուած-ճշդուած ընդհանրական բառամթերքէ մը վերցուած.

- ընկերացող նոյնանիւթ կարծ գրական հատուածներ՝ պարզացուած (ասոնք կը մնան անհրաժեշտ, իբր լեզուի գործածման տիպար կտորներ, իրենց գեղարուեստական արժէքով).

- կառուցային-գործնական վարժութիւններ, յօրինում-խմբագրումի առիթներ.

- ստեղծագործական աշխատանքի առաջարկներ, լեզուի թէ այլ արուեստներու շուրջ.

- դասերու (կամ անոնց կապուող) ձայնագրումներ.

Մամուլի եւ այլ «առօրեայ» նիւթեր ունին իրենց յատուկ կարեւորութիւնը: Բայց լուրջ սխալ պիտի ըլլար բաւարարուիլ անոնցմով՝ անտեսելով գրական հատուածները: Գրական հատուածներու հետ շփումը, մանաւանդ մայրենի լեզուի ամբողջական տիրապետումի հեռանկարով, կը մնայ անփոխարինելի: Հոս, սկսած ցած Միջնակարգի տարիներէն, տեղ պիտի ունենան նաեւ արեւելահայերէն հատուածներ՝ հայրենի գրագէտներէ, զգալի համեմատութեամբ մը (ի դէպ. փոխադարձ վերաբերում՝ արեւմտահայերէն նիւթերու առկայութեամբ եւ ճշդելի համեմատութեամբ մը, անհրաժեշտ է հայրենի համակարգի դասագիրքերու մէջ, կարկինը ցարդ եղածէն աւելի լայն բանալու պայմանով):

Աւելի չեմ կրնար ծաւալիլ. մտապատկերս յստակացնելու համար՝ այս տիպի դասերու նմուշներ՝ մեր դասագիրքերէն՝ կը տրամադրեմ պատճենահանուած:

Անշուշտ, երո-ամերիկեան պայմանները, բացի ներկայացուած մայրենի լեզուի այս բնորդէն, տեղ-տեղ կը պահանջեն նաեւ «իրական սկսնակ»ի յատուկ մեթոտներ, երկլեզու կամ միակեզու, նաեւ տեսա-լսողական հիմքով: Սփիւռքի տարածքին գոյութիւն ունին այս տիպի մէկէ աւելի մեթոտ ու դասագիրք - արեւմտահայերէն եւ արեւելահայերէն. սակայն բաց կը մնայ նոյնպէս տեղը դասարանային հիմնական դասագիրքի, վերը պատկերացուած շարքի ներշնչումով, սակայն փոքր տարիքի եւ իրական սկսնակի վիճակի նկատառումով: **Բաց կը մնայ նաեւ զայն կիրարկող ուսուցիչին տեղը...**

Փորձութիւնն ու վտանգը՝ արհեստագիտական միջոցներէն ակնկալելն է աւելին, քան ինչ որ անոնք կրնան տալ: Անոնց վերագրելը՝ ինչ որ մոզական ուժ - բան մը՝ որուն կարծես հաւատացողներ կան մեր շուրջ...: Ճիշդ այս պատճառով ալ՝ լսա-տեսողական միջոցներով կամ համակարգիչով եւս կարելի է փառաւորապէս ձախողիլ կենդանի եւ մեթոտիկ հայերէն ուսուցանելու - ինչպէս անկասկած՝ կարելի է յաջողիլ առանց անոնց:

Տարրական բան է, բայց երեւի պէտք է կրկին-կրկին յիշեցնել, որ գործիքները միշտ ալ գործիքներ են, միջոցներ են, եւ պիտի չդադրին ըլլալէ - ներառեալ համակարգիչ եւ այլք: Ու ասոնց վերագրուած արժանիքի ամէն չափազանցում՝ ինքնին իրաւունք կու տայ յաւելեալ կասկածով մօտենալու տուեալ դասաւանդութեան...

Գալով զուտ լսա-տեսողական (audio-visuel) մեթոտին, անիկա ճամբայ ըրած, բայց եւ իր ժամանակը ապրած,

իր նորութիւնը սպառած մեթոտ է: Միշտ օգտակար՝
անոր մէջ հիմնականը՝ լսողական-խօսողականն է, ո՛չ տեսողականը, որ կրնայ նոյնիսկ ցրումի-խանգարումի ազդակի վերածուիլ, մանաւանդ եթէ իր բաժինը՝ թեքնիք իմաստով՝ «չէ նուաճուած», թերի է - ինչպէս յաճախ կ'ըլլայ, մանաւանդ նկատած ենք մեզի ծանօթ հայերէն լսա-տեսողական մեթոտներու պարագային:

Իբր հեղինակ **«Practical Textbook of Western Armenian» դասագրքերու՝ ֆրանսերէն-հայերէն եւ Անգլերէն-հայերէն տարբերակներով**, նաեւ հետեւելով անոնց աւելի քան երեսնամեայ ընթացքին, կը հաւատամ, որ իրական, լրիւ սկսնակներու յատուկ լեզուի ուսուցման մեթոտը պիտի ըլլայ խստօրէն **լսողական-խօսողական, այսինքն՝ փոխգործօն (interactive):**

Առհասարակ, արհեստագիտական վերջին նորութիւնները մանկավարժութեան մէջ՝ կրնան ըլլալ օգտակար, եթէ համարկուին ուսուցիչի որակատու ներկայութեան եւ դասաւանդման փոխգործօնութեան հիմնական սկզբունքներուն հետ:

Կանոնաւոր դպրոցներու ծիրէն դուրս չելլելու համար, չեն անդրադառնար **համացանցային ուսուցման** երեւոյթին: Պարզ է, որ այսպիսի համակարգի մը հսկայ դերակատարութիւն վերապահուած է մեր պայմաններուն մէջ, միշտ՝ առաւելագոյն նպատակայարմարութեամբ կազմակերպուելու պայմանով: Այդ ուղղութեամբ խոստմնալի կ'երեւի ՀԲԸՄի Հեռավար դպրոցը՝ իր հեռանկարներով, որոնք ներկայացուեցան հոս:

4. Ազատ ընթերցանութեան վարժեցում/Ընթերցասիրութիւն

Ուսումնական օժանդակ հրատարակութիւններով աղքատ է մեր կրթական ոլորտը: Նոյնպէս կը բացակային, դժբախտաբար, վար-

ժարաններու/ուսուցիչներու մեծ թիւի մը մօտ, հետաքրքրութիւնը եւ նախանձախնդրութիւնը՝ իրենց աշակերտները ընթերցասիրութեան մղելու, վաղուան ընթերցող հայր կազմաւորելու կենսական գործին հանդէպ: Այս հաստատումին հիմնապարզացուած-պատշաճեցուած մեր դպրոցական շարքը, որ անբաւարար ընդունելութիւն կը գտնէ Սփիւռքի զանազան շրջաններուն մէջ, ներառեալ (ու... ասելի՛ եւս) հայախօս շրջաններուն:

Հայերէնի ուսուցման մէջ ընդհանրապէս առաջադրուող արթնացման-շահագրգռման առաջնահերթութիւնը միանգամայն կը պահանջէ յատուկ ուշադրութիւն եւ լրջութիւն՝ ազատ ընթերցանութեան վարժեցման ուղղութեամբ. եւ իր կարգին՝ սահմանուած է հակադարձաբար օգտուելու անկէ - տղոց մօտ այդ ընթերցումներու արթնցնելիք մղումներէն:

ԵԶՐԱԿԱՑՈՒԹԻՒՆ

Կեդրակացնեմ, կ'ամփոփեմ:

Նախ՝ ուսուցիչի անհրաժեշտ դիմագիծին մասին, անոր ասպարէզային կարգավիճակի որակաւորման-ապահովման մասին.-

Ուսուցիչները անշուշտ պիտի ունենան ամանդուելիք գիտելիքներու հիմնական պաշար. բայց մանաւանդ՝ ու ասելի կարեւոր՝ պիտի ըլլան հոգեբան-մանկավարժ, պիտի ըլլան ատակ՝ ծանչնալու աշակերտի անձնական-հոգեկան աշխարհը, տիրապետեն զայն հետաքրքրելու, կապելու թեքնիքներուն, որոնք կ'ընդգրկեն ժամանակակից մշակութային-ակադեմական աշխարհի մէկ հսկայ ոլորտը: Դժբախտաբար մեր իրականութեան մէջ ուսուցիչի այս տիպարը հազուագիւտ է: Մինչ ան արդէն հիանալի արդիւնքի կը հասնի եղած միջոցներով,- անդին՝ մեծամասնութիւն մը իր անյաջողութիւններուն պատասխանատու կը փնտոէ աջ ու ձախ: Անշուշտ առարկայական

դժուարություններ կան. ներկայ աշխարհի մշակութային միջավայրը (պատկերի քաղաքակրթություն...) գործը չի դիրացներ: Նոր սերունդի անտարբերության սառոյցը կոտրել-հալեցնելը դժուար է (այլ հարց՝ դիրին եղա՞ծ է անցեալին...): Գործածության դրուած ծրագիրներ եւ դասագիրքեր հեռու են կատարեալ ըլլալէ. երբեմն ալ շատ թերի են: Բայց, անգամ մը ես, կղզիացած փայլուն արդիւնքներու կը հանդիպինք երբեմն՝ **միակ ուսուցիչի մը շնորհքէն բխող**: Երբ, յաճախ նոյն դպրոցին մէջ իսկ, նոյն ծրագիրով եւ դասագիրքերով, ուրիշներ միայն անտարբերութեան կը հանդիպին, չըսելու համար յոռեգոյնը: Եթէ կը հասկնանք ուսուցիչներու ծանրաբեռնումը եւ աշխատանքային պայմաններու այլ անյարմարութիւններ,- այսուհանդերձ՝ **ծրագրում ու դասագիրք չիւնիլ, ներկայ ժամանակը եւ նոր սերունդը դատափետել անընդունելի չքմեղանքներ կը մնան, չեն արդարացներ այդ բոլորի տակ ծուարած անբաւարար պատրաստութիւն մը**:

Կոչումը հինցած բա՞ռ է. ըսենք ուրեմն՝ մանկավարժական հակում: **Հակումը անհրաժեշտ նախապայման է**: Եւ մեր ուսուցիչներէն ի՞նչ համեմատութիւն՝ իր ասպարէզը ընտրած է հակումի մղումով. անկասկած՝ աննշան: Իսկ ի՞նչ համեմատութիւն գտնուած է հոն պատահաբար, կամ այլընտրանքի չգոյութեան բերումով. անկասկած՝ մեծամասնութիւն մը...: Որ եւ շարունակած է այդ կրատրական վերաբերումը տարիներ-տարիներ: Մնաց, որ **հակում կամ կոչում՝ եթէ անհրաժեշտ է, բաւարար չէ սակայն. անոր պէտք է աւելնայ մանկավարժական-մասնագիտական պատրաստութիւնը**:

Բայց այս բոլորը, նախ եւ առաջ, կը կարօտին **պատասխանատու շրջանակներու կողմէ յատուկ վերաբերումի՝** նոր գիտակցութեամբ մը. վարչա-կազմակերպական տնօրինումներու, **ուսուցիչ-անձնակազմերու հեռահար ընտրումի, ուղղումի, յարմար տարրերու քաջալերման, զտումի, պատրաստութեան...**

Ապա եւ անոնց ասպարէզային կարգավիճակի վերարժե-
ւորման եւ ապահովման: Այլ խօսքով՝ թեկնածու-ուսուցիչը, իր
ասպարէզը ընտրելով հանդերձ, իր կարգին ընտրուի՝
արժանիքներու - կամ արժանիքի խոստումի - հիման վրայ.
Ֆոխադարձաբար վայելելով խոստումը ասպարէզային որոշ հա-
մարումի եւ ապահովութեան:

Այս քայլերը կը կազմեն առաջնահերթութիւններու առաջ-
նահերթութիւնը, աւելի բարձր ու առաջ՝ քան ծրագրում-
ներու եւ դասագիրքերու շուրջ տարուելիք ամէն աշխա-
տանք - անշուշտ այլապէս կարելոր: Արդարեւ, ինչի՞ պիտի ծա-
ռայեն ծրագիր ու դասագիրք, երբ չունինք զանոնք գործածելու
կոչուած ուսուցիչները՝ համապատասխան որակով: Եւ դեռ՝ ենթա-
կայ ենք վաղը այսօրուաններն ալ չունենալու վտանգին...

Մինչ՝ եթէ այսօր թափով ու պատասխանատութեամբ լծուինք
այս գործին.- Գոյացնել «ուսուցիչի համահայկական հիմ-
նադրամ», ստեղծել կանոնագրութիւն եւ արժեշափեր,
ձեռնարկել ասպարէզային ուղղումի եւ գտումի քարոզ-
չութեան՝ Սփիւռքի ողջ տարածքին, մղել որակաւոր թեկ-
նածուներ՝ ընտրելու իրենց տեղի համալսարաններու
համապատասխան ճիւղերը, ապա յաճախելու պայմա-
նով հայկական միամեայ լրացուցիչ խիտ ու որակաւոր
դասընթացքներ՝ սփիւռքեան եւ հայրենի կեդրոններու
մէջ, յանձնառու դառնալ իրենց հանդէպ եւ յանձնառու
դարձնել զիրենք՝ յստակ ու ապահով եզրերու հիման
վրայ,- այսպէս, մի քանի տարուան մէջ կը հասցնենք արդէն
առաջին հունձքը բոլոր մը մանկավարժ-հոգեբան ուսուցիչներու՝
հայ լեզուի ու գրականութեան. ուսուցիչներ, որոնք՝ կարճ խօսքով՝
ընտրած պիտի ըլլան եւ ընտրուած, արդիւնքն ու պտու-
ղը ծրագրումի, բերելով մեր կրթա-մշակութային իրականութեան
նոր որակ... Ուսուցիչներ, որոնք՝ մանկավարժական հետազօտու-
թիւններու ճաշակով թափանցուած, պիտի ըլլան հետամուտ նո-

րութիւններ ընդունելու եւ կիրարկելու - եւ ո՛չ խրտչումով ու խուճապով կառչելու անգամ մը սորվուածին...

Մեկնելով՝ քառորդ դարէ աւելի դասագիրքերու շարքեր իրագործած լծակից զոյգ հեղինակներու մեր սեփական փորձէն, հաստատուած՝ մեր եւ բազմաթիւ գործակիցներու դասարանային փորձարկումներով, կը հաստատենք ուսուցումի եւ ուսուցիչի նոր որակի ստեղծման այս հրամայականը: **Տարուէ տարի աճելով, բուռ մը մանկավարժներու այդ առաջին սերունդը ոչ միայն կը ստեղծէ հայերէնի դասաւանդման նոր որակ, այլեւ կ'ըլլայ ատակ՝ արագ ու ինքնավստահ թափով ինք հեղինակելու վաղուան մեր արեւմտահայերէնի դասագիրքերը, հիմնուած՝ փորձի վրայ, իրենց վաղուան փորձին վրայ: Որովհետեւ ներկայ դասագիրքերն ալ, մերիները ինչպէս այլոց հեղինակածները, մշակութային ամէն արժէքի ու ամէն գործիքի ընթացքով, կոչուած են ապրելու իրենց ժամանակը - եւ անցնելու...:**

Ահա մեր հիմնաւորումը մեր դաւանած թիւ մէկ առաջնահերթութեան - ուսուցիչներու հիմնական պատրաստութեան եւ ասպարէզային արժեւորման-ապահովման հրամայականին:

Երկրորդ՝ կ'ուզեմ շեշտել այլ նախապայման մը, **Սփիւռք-Հայրենիք կապերու եւ գործակցութեան** ոճի կապուող:

Փաստ է, հանրայայտ պատճառներով, որ մենք, իբր Հայաստան եւ Հայ Սփիւռք, հաւանօրէն ուրիշ պետութիւն-հայրենիքներէ եւ իրենց սփիւռքներէն աւելի՛ ունինք առարկայական կարիքը՝ յարաբերութեան եւ իրերօգնութեան, ինչպէս եւ ատոր ենթակայական զգացումը: Բայց չմոռնանք՝ կան հայրենիք-պետութիւններու եւ սփիւռքներու յարաբերութեան ընդհանրական օրինաչափու-

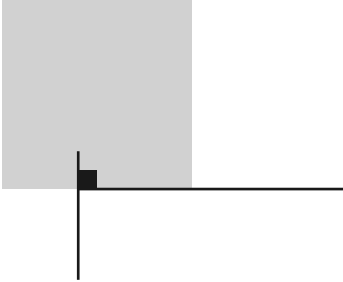
թիններ, որոնք կը վերաբերին նաեւ մեզի: Այդ օրինա-
չափութիւնները, նաեւ մեր մասնայատուկ կարիքները,-
այս բոլորը՝ մեզ պիտի մղեն յաւելեալ ուշադրութեան եւ
զգօնութեան, որպէսզի գործակցութեան եւ փոխադարձ
օգնութեան ճիգը զուր չվատնուի:

Ուսուցիչներու հիմնական պատրաստութեան վերի առաջադ-
րանքի ուղղութեամբ միջոցառումները, կը հաւատամ, առաւելա-
գոյնս պիտի նպաստեն Սփիւռքի վիրաւոր կրթական ոլորտի
բարութումին. բայց **մէկ էական պայմանով.- Որ Սփիւռքը
կրթական այս ճիգը ինք կատարէ. որ՝ աւելի լայն՝ յաջողի
ինքնակազմակերպուիլ, հասնիլ որոշ ինքնաբաւութեան:**
Որ՝ ծրագրում-մշակումները իսկապէ՛ս պիտի յենուին Սփիւռքի
փորձին - անշուշտ քաղուած հոնկէ՝ ուր գոյութիւն ունին փորձ եւ
փորձարկում...

Ասով՝ բացարձակապէս չ՛ականարկուիր նախապատուութիւննե-
րու, ինչ որ «սփիւռքեան» «մենաշնորհի», իրաւունքներու...: Այլ այն
պարզ ճշմարտութեան՝ որ Սփիւռքը, որեւէ ապրող օրկանիզմի
նման, **պէտք է տէր ըլլայ նախաձեռնելու որոշ ատակու-
թեան, ինքնակազմակերպումի,- որպէսզի ըլլայ ապրելի,
գոյատեւելի օրկանիզմ:** Նոյնիսկ՝ որպէսզի կարենայ յուսալիօ-
րէն օգտուիլ օժանդակութիւններէ, ապա նաեւ գործակցիլ՝ իր կար-
գին օժանդակելով...: Չմոռնանք՝ հայրենիքը ինք ունի ծով
կարիքներ, եւ դեռ ամբողջ «նոր Սփիւռք» մը, որու կազմակերպ-
ման համար - ի դէպ- կրնանք օգնել իրեն մեր սեփական փորձով:

Այդպիսի Սփիւռք մը, որ կաշկանդուած չէ կախեալի, որբի հո-
գեբանութեամբ, որ **ամէն բան չի սպասեր հայրենիքէն** եւ
անոր բոլոր ուղղութիւններով արդէն լարուած ուժերէն,- **ուժական
դարձած այդպիսի Սփիւռք մը միայն** կրնայ իրագործել սե-
փական վերապրումի հրաշքը: Այլապէս, եթէ մնայ կրաւորական
դիրքի վրայ, կամ բաւարարուի խօսքի եւ կիսամիջոցներու իր մին-
չայժմեայ ոճով, ան դատապարտուած է արագ հիւծումի:

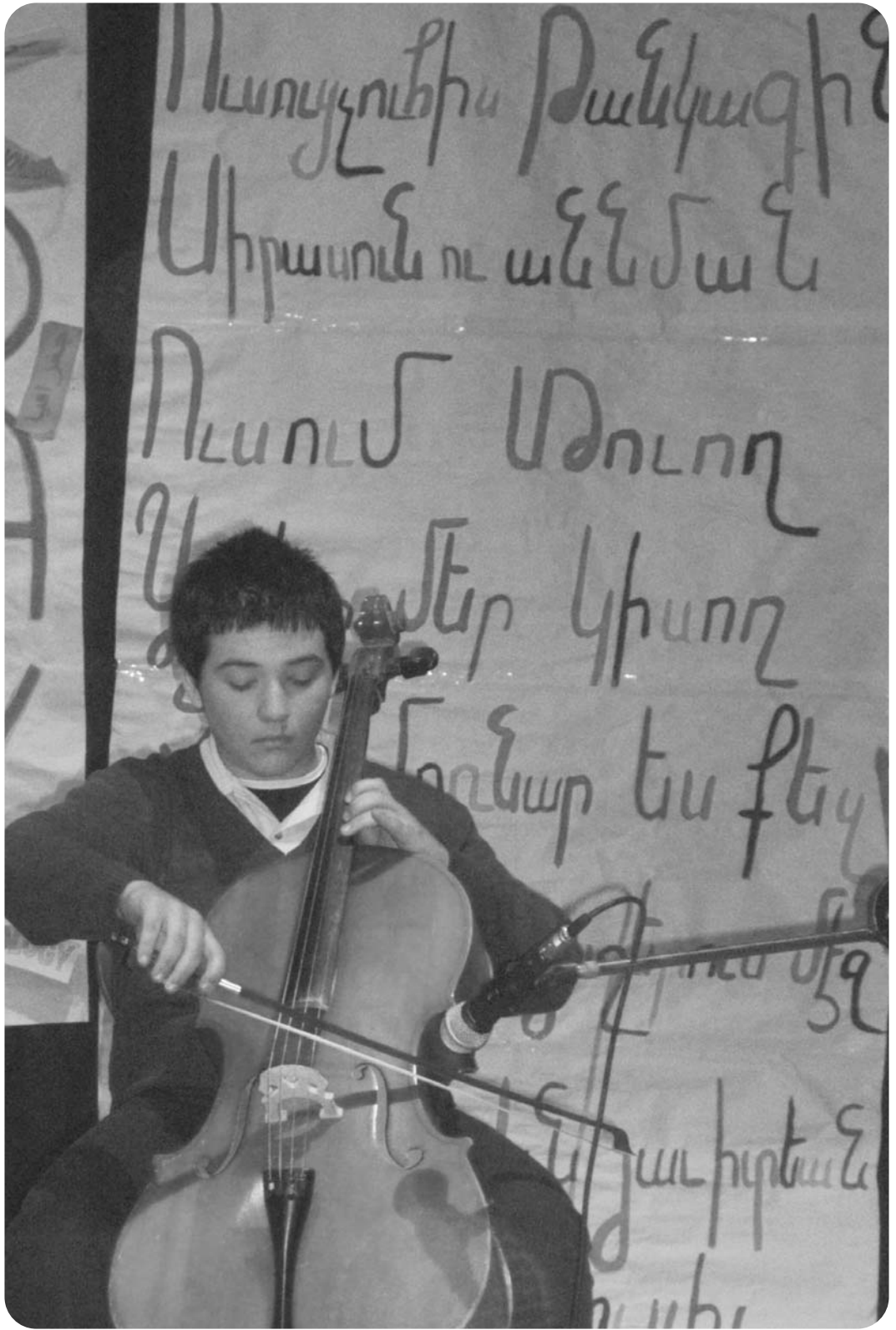
Սփիւոքի ծիգին կրնան օժանդակել հայրենի կառոյցները, մղում ու թափ տալ անոր, բայց ոչ անելին: Հայրենիքի դերը, իբր հանդիպման վայր Սփիւոքի ցրուած ուժերուն, արդէն հսկայ նպաստ է. կը մնայ ճիշդ չափերով ու ձեւերով օգտագործել մեզի տրամադրուած հանդիպման վայրը, անոր կառոյցներէն մեզի ներշնչուած դրականը,- եւ ներգործօն նոր ոճով մը կազմակերպուիլ, ստեղծել մերը - մեզ ամրացնելով իբր անորոշ ժամանակով սփիւոքեան իրավիճակի սահմանուած հաւաքականութիւն, եւ միանգամայն իբր կոուան հայրենի նորակերտ պետութեան:

Դոկտ. փրոֆ. Ճուլիեթա Կիլամիրեան

**ՀԱՅՈՑ ԼԵԶՈՒԻ ՈՒՍՈՒՄՆԱՍԻՐՄԱՆ
ԳՈՐԾԸՆԹԱՅԻ ԵԱՐՈՒՆԱԿԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ
ԱՊԱՀՈՎՈՒՄԸ ՈՐՊԷՍ
ԼԵԶՈՒԱՄՏԱԾՈՂՈՒԹԵԱՆ ՁԵՒԱՒՈՐՄԱՆ
ԳԼԽԱՒՈՐ ԳՈՐԾՕՆ**

Խաչատուր Աբովեանի անուան երեւանի պետական մանկավարժական համալսարանի դասախօս, մանկավարժութեան դոկտոր փրոֆ. Ճուլիեթա Կիլամիրեանէն յօդուած մը հրապարակած էինք «Հայ մանկավարժ»-ի ամսու 2010-ի համարին մէջ: Փրոֆ. Կիլամիրեան հեղինակ է աւելի քան 300 գիրքերու, գիտամեթոտական յօւածներու, մեթոտական ձեռնարկներու եւ դասագիրքերու, որոնց շարքին շուրջ 10 ծրագիրներ եւ դասագիրքեր՝ սփիւռքահայ դպրոցներու տարրական դասարաններու մայրենի լեզուի դասընթացքի համար: Ան վարած է ուսուցիչներու կազմատորման կարծաժամկէտ թէ երկարաժամկէտ դասընթացքներ՝ Շարժայի, Հալէպի, Թեհրանի, Քուէյթի եւ Պէյրութի մէջ, վերջինին պարագային՝ Հայ Կաթողիկէ Պատրիարքարանի Սուրբ Գրիգոր Նարեկացի կեդրոնի հրաւերով:

Սոյն յօդուածը վերամշակուած տարբերակն է դոկտ. ՃՈՒԼԻԵ-ԹԱ ԿԻԻԼԱՄԻՐԵԱՆԻ զեկոյցին, որ ներկայացուած է 2010 թուականի Յուլիսի 3էն 5, Ծաղկաձորի մէջ տեղի ունեցած՝ «Սփիւռքի նախարարութեան կողմէ հրաւիրուած համաժողովին՝ «Արեւմտահայերէնի ուսուցման վիճակը Սփիւռքում» թեմայով: Զեկոյցը կը հրատարակուի առաջին անգամ:

«Օտար գաղութներու մէջ, շրջապատի այլասերող եւ ապազգայնացնող հազար ու մէկ վտանգներու մէջ ինչպէ՞ս կրնայ սերունդը հայ ըլլալ եւ հոգիով հայ մնալ: Ո՞վ պէտք է կատարէ այս դերը. երկու միջոց կայ՝ դպրոց եւ գիրք, որոնք միայն կրնան փրկարար դեր կատարել, հայ մնալու պայքար մղել, հայ հոգիներու մէջ ազգային մակարդակը պատրաստել»:

(Լեւոն Շանթ, Համազգային հիմնադրութեան հանդէսի առթիւ արտասանած ձառէն, 28 Մայիս, 1928):

Այսօր սփիւռքահայ կրթական համակարգը ունի երկու կարեւոր խնդիր.

- ապահովել մայրենի լեզուի ուսուցումը հայ երիտասարդութեան՝ իբրեւ ազգապահպանման կարեւորագոյն գործօն,
- իրականացնել հայեցի ազգային դաստիարակութիւն՝ իբրեւ հայրենասիրութեան, ազգի անկախութեան ապահովման եւ ուժացումէն խուսափելու հիմնական պայման:

Արժեւորելով նշուած երկու հիմնական գործօնները՝ սփիւքահայ դպրոցին մէջ մեր աշխատանքային տարիներն ու այդ ընթացքին կատարած ուսումնասիրութիւնները ծառայեցուցած ենք այդ սուրբ գործին՝ լաւ գիտակցելով, որ լեզուն սերունդի ազգային ինքնագիտակցութեան էական բաղադրատարրը կրնայ ըլլալ բացառաբար այն պարագային, երբ ան ոչ միայն ազգութիւնը խորհրդանշողն է, այլ հաղորդակցութեան անփոխարինելի միջոց:

Հիմք ընդունելով ազգապահպանման այսպիսի դիրքորոշում՝ աւելի քան 10 տարիէ մենք կ'ուսումնասիրենք սփիւքահայ դպրոցը (ինչպէս արեւմտահայ, այնպէս ալ արեւելահայ), օտարալեզու բազմամշակոյթ միջավայրի մէջ ապրող հայ մանուկներու հայեցի կրթութեան հիմնախնդիրները: Այս ընթացքով մենք զբաղած ենք ինչպէս հայոց լեզուի ծրագիրներու, դասագիրքերու ստեղծմամբ, այնպէս ալ ուսուցիչներու պատրաստման եւ վերապատրաստման հարցերով՝ զանոնք իրականացնելով ինչպէս հայ գաղթօճախներու, այնպէս ալ հայրենիքի մէջ:

Մեր ուսումնասիրութիւններու շրջանակով եղած են մասնաւորաբար Ռուսիոյ, Սուրիոյ, Իրանի, Արաբական Միացեալ Էմիրութիւններու, Լոնտոնի հայկական ամէնօրեայ եւ մէկօրեայ դպրոցներն ու մանկապարտէզները, որոնց համար նաեւ ստեղծած ենք այբբենարաններ, Ա. - Դ. դասարաններու համար դասագիրքեր, մեթոտական ուղեցոյցներ:

Քանի որ գիտաժողովի քննարկման խնդիրը արեւմտահայերէնի ուսուցման խնդիրն է սփիւքի մէջ, փորձենք ներկայացնել Սուրիոյ մէջ մեր ծաւալած գործունէութեան մէկ ուղղութիւնը՝ դասագիրք ստեղծելու գործընթացը: Կարծեւորենք նշել, որ մինչեւ դասագիրքերու շուրջ աշխատանքը (ան տեւեց մէկ ուսումնական տարի) մենք չորս անգամ այցելած էինք Հալէպ, որ, ինչպէս Անդրանիկ Ծառուկեանը ըսած է՝ «Սփիւքի սիրտն է»: Յընթացս գործունէութեան բազմաթիւ այլ ուղղութիւններու՝ ուսումնասիրեցինք Սուրիոյ գրեթէ ամբողջ հայկական մանկապարտէզները, նախակրթարանները, մէկ ուսումնական տարի աշխատեցանք նաեւ ազգային առաջնորդարանի հովանաւորութեան ներքեւ գործող

Քարէն եփփէ ճեմարանէն ներս: Աշխատանքային բազմաշերտ խնդիրներու մէջ մենք յատկապէս ուսումնասիրեցինք հայոց լեզուի դասաւանդման դրուածքը եւ հայեցի հոգեկերտուածքի, լեզուամբողջութեան միտուած աշխատանքներու արդիւնաւէտութիւնը:

Մեր ուսումնասիրութիւններու արդիւնքով կատարած եզրակացութիւններու մէջ կարեւոր էր, որ մայրենի լեզուի ուսուցման բովանդակութիւնն ու խնդիրները չեն ծառայեր լեզուապահպանման, եթէ կրթութեան օղակներու մէջ չապահովուի լեզուի ուսուցման շարունակականութիւնը, եթէ բաց թողուի լեզուամտածողութեան, խօսքի զարգացման ամենաբարենպաստ՝ նախադպրոցական (3-6 տարեկան) տարիքը:

Մեր բազմամեայ ուսումնասիրութիւններու արդիւնքով պարզ դարձաւ, որ թէեւ Սուրիոյ ազգային դպրոցները ապահովուած են հայոց լեզուի դասագիրքերով եւ գործնական քերականութեան աշխատանքային տետրակներով, իսկ ուսուցիչները՝ մեթոտական ցուցմունքներով, աշակերտներու մեծ մասն անգամ Գ.-Դ. դասարաններու մէջ չեն կրնար կարդալ՝ պահպանելով կարդալու որակական բոլոր յատկանիշները. ճիշդ, սահուն, հասկնալով, արտայայտիչ: Կը գիտակցինք նաեւ բառապաշարի աղքատութեան, ոչ գրական խօսքի առկայութեան եւ այլն: Նշենք, որ կարդալու այս չորս որակական յատկանիշներու ապահովման պարագային միայն կարելի է վստահաբար ըսել, որ աշակերտները ունին ընթերցողական կարողութիւններ, եւ երաշխիք կայ, որ անոնք ոչ միայն ուսուցման բարձր օղակի մէջ եւ յետագայ տարիներուն կը շարունակեն խօսիլ հայերէն, կը կարդան հայալեզու մամուլ եւ գրականութիւն եւ միայն այս պարագային կ'ըլլայ հայեցի մտածողութիւնն ու հայու հոգեկերտուածքը:

Բազմաթիւ դասալսումներու, ուսուցիչներու եւ ծնողներու հետ կատարած հանդիպումներու, մասնատրաբար մանկապարտէզի մէջ կատարած բազմաշերտ ուսումնասիրութիւններու արդիւնքով բացայայտեցինք, որ կարդալու կարողութեան անբաւարար ձեւատրուածութեան եւ ընթերցումի ցանկութեան բացակայութեան գլխաւոր պատճառը գրաձանաչութեան գործընթացի (կարդալու

նախնական կարողության ձեւաւորման) մեթոտապէս եւ հոգեբանամանկավարժական տեսանկիւնէն սխալ կազմակերպումն է:

Նշեցինք, որ լեզուամտածողութեան ձեւաւորման եւ զարգացման, խօսելու, կարդալու, գրելու ունակութիւններու ամբողջականացման ամենաբարենպաստ տարիքը 3-6 տարեկանն է: Այս տարիքի փոքրիկները Սփիւռքի գրեթէ բոլոր գաղթօճախներուն մէջ կը յաճախեն մանկապարտէզ: Որքան ալ բարդ է կազմակերպական իմաստով եւ ցաւոտ՝ տարիքի առումով, փոքրիկներուն պարտադիր կրթութեան մէջ ներգրաւելը, աւելին՝ կարդալ-գրել սորվեցնելը, միեւնոյնն է, պարտադիր եւ արդար քայլ է. եթէ հայ աշակերտը հայկական դպրոցի մը մէջ մինչեւ առաջին դասարան ընդունուիլը կատարելապէս չխօսի հայերէն, գրաձանաչ չդառնայ մայրենի լեզուին, ապա երկրի լեզուն անոր լեզուամտածողութեան մէջ կը գրաւէ ծանրակշիռ, հիմնական տեղ: Ուրեմն՝ անհրաժեշտ է մինչեւ դպրոց գալը՝ մանկապարտէզի մէջ, ձեւաւորել ու զարգացնել հայ փոքրիկներու խօսելու եւ կարդալու կարողութիւնները:

Նախադպրոցական տարիքի երեխաներու ուսումնական դրդապատճառները՝ սորվելու ցանկութիւնը, դեռեւս ձեւաւորուած չէ, աւելի եւս անհնար է անոնց գիտակցութեան հասցնել, թէ ամէն մէկ հայ առաջին հերթին հայերէն պէտք է խօսի, հայերէն մտածէ, հայերէն կարդայ: Պարզապէս անհրաժեշտ է հայերէնի ուսումնասիրման գործընթացը այնքան հետաքրքրական, այնքան հաճելի, դասագիրքերը այնքան գրաւիչ դարձնել, որ փոքրիկը ինքը ձգտի խօսիլ, կարդալ, գրել իր մայրենի լեզուով: Այսինքն, այս տարիքին չափազանց կարեւոր է մայրենի լեզուի նկատմամբ սիրոյ արթնացումը:

Մենք ուսումնասիրութիւններու, դասալսումներու արդիւնքներու հիման վրայ կատարեցինք մանկապարտէզի մէջ գործող դասագիրքերու եւ գրաձանաչութեան մեթոտի մանկավարժահոգեբանական մանրազննին եւ համակողմանի վերլուծութիւն, որոնց շուրջ հանդէս եկանք բազմաթիւ զեկուցումներով, տեղական մամուլի մէջ՝ յօդուածներով, ուսուցիչներու հետ կազմակերպեցինք հանդիպումներ, մեթոտական վերապատրաստումներ: Եւ չորս

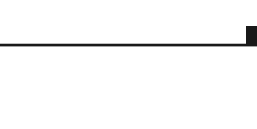
տարուայ ջանադիր աշխատանքի արդիւնքով միայն ծնողներու եւ ուսուցիչներու մէջ ձեւաւորուեցաւ այն համոզումը, որ գործող դասագիրքերն ու մեթոտները չեն կրնար նպաստել 5-6 տարեկան փոքրիկներու հայեցի կրթութեան ու ազգային հոգեկերտուածքի ձեւաւորման: Կարժէ նշել, որ ազգային մարմինները այդ համոզմունքը շատոնց ունէին:

Այսպիսով, սփիւռքահայ համայնքի առանձնայատկութիւններու, լեզուական միջավայրի ազդեցութիւններու, երեխաներու եւ ուսուցիչներու աշխատանքի քառամեայ ուսումնասիրութիւններու արդիւնքով Հալէպի մէջ սկսանք մանկապարտէզի դասագիրքերու եւ տպագիր հիմով տետրակներու ստեղծման աշխատանքները: Մինչ այդ բժախնդրօրէն ուսումնասիրեցինք նախակրթարանի Ա. եւ Բ. դասարաններու մայրենի դասագիրքերը, որոնց միջոցաւ մենք ձեւաւորեցինք նախադպրոցական կրթութեան չափանիշները, ստեղծեցինք ծրագիրներ «Բողբոջ», «Կոկոն», «Ծաղիկ» խումբերուն համար, որոնք ապահովեցին մանկավարժահոգեբանական տեսանկիւնով հիմնաւորուած, սահուն անցում յետագայ ուսումնական գործունէութեան:

Նախադպրոցական կրթութեան չափանիշի եւ ծրագրի հիման վրայ մանկապարտէզի «Բողբոջ» (2 դասագիրք), «Կոկոն» (2 դասագիրք եւ 2 «Հրաշք տետր»), «Ծաղիկ» («Ծաղկեփունջ» այբբենարան եւ 4 տպագիր հիմով տետր) խումբերու համար ստեղծուեցան դասագիրքեր եւ անոնց մեթոտական ուղեցոյցները ուսուցիչներու համար: Դասագրքաստեղծ աշխատանքային խումբին մէջ ընդգրկուած էին նաեւ երկու տեղացի ուսուցիչներ:

Դասագիրքերու ստեղծման գործընթացին զուգահեռ իրաքանչիւր էջ, իրաքանչիւր վարժութիւն եւ առաջադրանք կը փորձարկէր մանկապարտէզներու մէջ, ուսուցչուհիներու եւ մանկապարտիզպանուհիներու օգնութեամբ: Դասագիրքերը կեանք մտան փոլ առ փոլ եւ վերջնական տարբերակին հասան 3 տարուայ ընթացքին:

Մեր դասալսումները, ուսուցիչներու եւ ծնողներու հետ կատարուած հարցազրոյցները, ծնողական ժողովներու մէջ իրականացած քննարկումներու արդիւնքը չափազանց յուսադրող էին. փոքրիկ-

ները կը կարդային հաճոյքով եւ լաւ, ձեւաւորուեցան հասկընալով կարդալու նախնական կարողութիւնը, հայերէն մտածելու, խօսելու, գրելու ունակութիւնները:

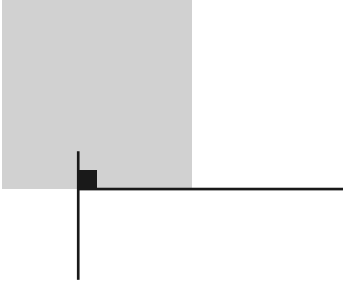
Սփիւռքի բազմաթիւ գաղթօճախներու մէջ իրականացուցած մեր բազմաուղղութիւն փորձը կրթութեան ոլորտի մէջ մեզի յանգեցուցին շարք մը եզրակացութիւններու:

Սփիւռքահայ սերունդի հայեցի կրթութեան արդիւնաւէտութեան եւ այդ ուղղութեամբ ձեռք բերած գիտելիքներու եւ կարողութիւններու նպատակայնութեան եւ յարատեւութեան ապահովման նպատակով իրականացուող գործընթացները պէտք է ընդգրկեն կրթութեան բոլոր օղակները՝ նկատի ունենալով, որ անձի լեզուամբտածողութիւնը կը սկսի ձեւաւորուիլ եւ իր բուն զարգացումը ապրիլ մօտաւորապէս 3-6 տարեկանի շրջանին: Բաց թողել այդ բարենպաստ տարիքը, կը նշանակէ խոցելի դարձնել մայրենի լեզուով մտածելու, խօսելու, կարդալու եւ գրելու գործընթացները:

Մինչեւ կրթութեան բոլոր օղակներու համար ուսումնական համալիր ծրագիրներու ստեղծումը անհրաժեշտ է մշակել օտարալեզու միջավայրի մէջ ապրող հայ երեխաներու հայեցի կրթութեան հայեցակարգային սկզբունքները, ձեւաւորել կրթութեան բոլոր օղակներու (նախադպրոցական, տարրական, միջին եւ աւագ) համար հայեցակարգային չափանիշերու համակարգ եւ ծրագիրներ, որ կը ներկայացնէ այն ընդհանուր պահանջ-կողմնորոշիչները, որոնցմով կ'առաջնորդուին դասագիրքի ստեղծման խումբերը: Անհրաժեշտ է մշակել մեթոտաբանական մօտեցումներու կողմ համակարգ եւ աշխատանք տանիլ տարածաշրջաններու կրթութեան պատասխանատուներու հետ՝ անոնց ընդունման եւ անհրաժեշտ համոզումներու ձեւաւորման ուղղութեամբ, ուսումնասիրել հայ գաղթօճախներու մէջ գոյութիւն ունեցող դասագիրքի ստեղծման փորձը, օգտագործել զանոնք եւ հեղինակներու ձեռքբերումները խումբերու գործունէութեան ոլորտներու մէջ: Նկատի ունենալով, որ դասագիրքը լեզուի տիրապետման կարեւոր, բայց ոչ միակ միջոցն է՝ ստեղծել մայրենի լեզուի իրացման միտուած համալիր (օժանդակ ձեռնարկներ, մեթոտական ցուցմունքներ, ընթերցա-

րաններ, ուսուցման արդիական միջոցներ) ծրագիր՝ կեդրոնաց-
ած ճամբով զանոնք դարձնելով բոլոր գաղթօժախներու սեփա-
կանութիւնը:

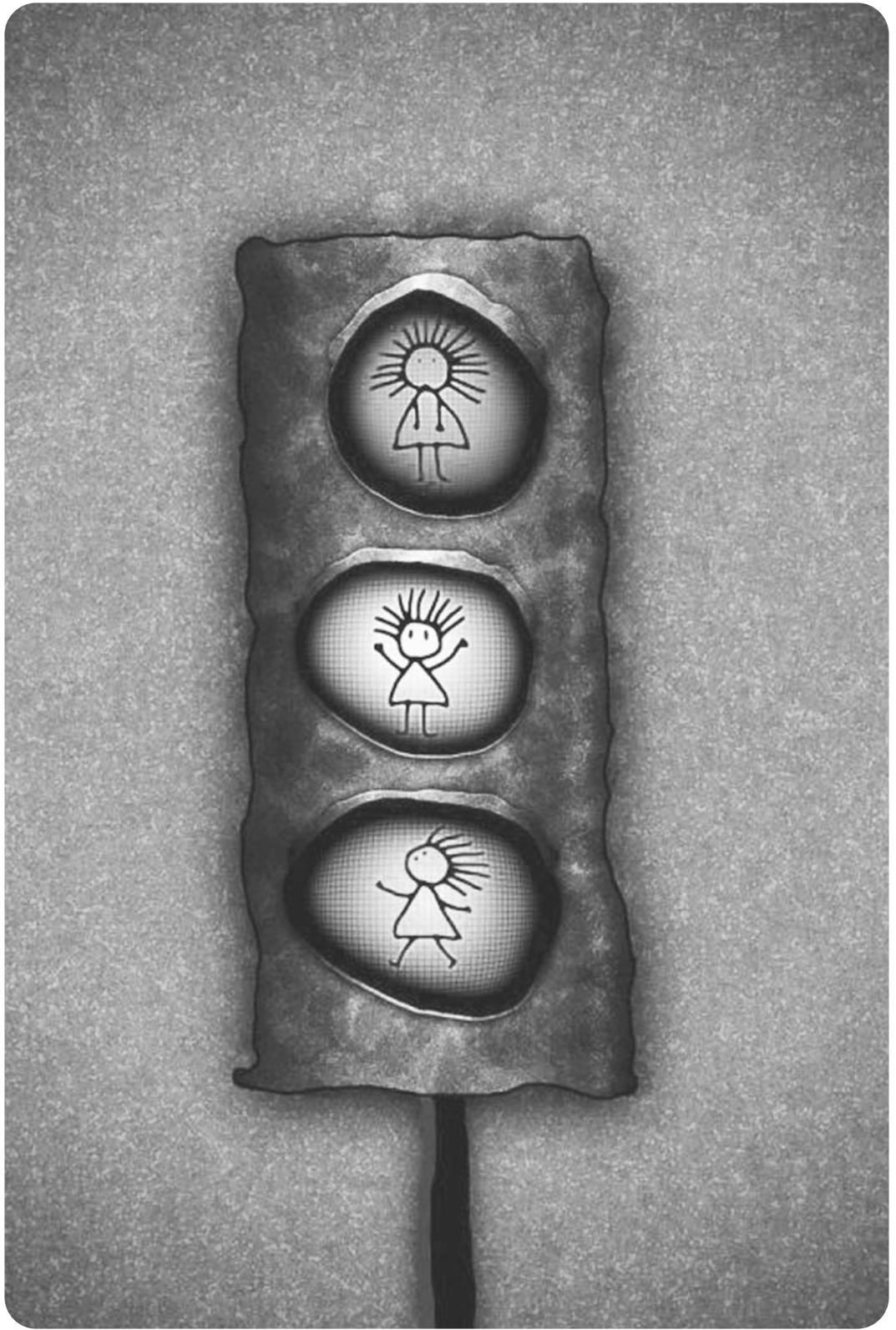
Անհրաժեշտ է հայոց լեզուի ուսուցման համար ստեղծուած հա-
մալիր ծրագիրներու հիմքը դնել այն կարեւոր դիրքորոշումը, որ
դասագիրքերը պիտի նպաստեն ոչ միայն կարդալ-գրել սորվեց-
նելու կարեւոր խնդիրի լուծման, այլեւ մանուկներուն եւ պատանի-
ներուն ծանօթացնեն հայ ժողովուրդի պատմութիւնը, անոր
բազմադարեայ ձեռքբերումները, ազգային արժէքները, ասան-
դութիւնները՝ ձեւաւորելով ազգային բարձրարժէքութեան գիտակ-
ցութիւն, սերունդները կապելով իրենց արմատներուն, ունեցածը
պահպանելու, զարգացնելու կարեւորութեան գիտակցում եւ հա-
մոզում, որ միայն այդ ճամբով է, որ հնարաւոր կ'ըլլայ ապահովել
մեր ազգային ինքնութիւնը օտարալեզու բազմամշակոյթ միջա-
վայրի մէջ: Դասագիրքերու բովանդակութիւնն ու մեթոտական կա-
ռոյցը պէտք է նպաստեն մշակոյթներու երկխօսութեան, հիւրընկալ
երկրի քաղաքացին դառնալու, այդ երկրի տէրն ու ժողովուրդի
հետ խաղաղութեան մշակոյթով ապրելու համոզումի եւ ունակու-
թեան ձեւաւորման: Դասագիրքերու մէջ առաջնային խնդիր պէտք
է դարձնել սերունդի արժեհամակարգի ձեւաւորումն ու զարգացու-
մը՝ արժեւորելով նաեւ մեր ազգային արժէքները, հիմնաւորապէս
հաշուի նստիլ սորվողներու տարիքային, հոգեբանամանկավար-
ժական, կազմաբնախօսական առանձնայատկութիւններով պայմա-
նաւորուած պահանջներու հետ՝ հիմքին մէջ դնելով մայրենի լեզուի
իմացութեան ոչ նիւթական դրդապատճառները:

Վերա Սիսեռեան

ՊԱՏԻԺ ԵՒ ԳՆԱՀԱՏԱՆՔ

Տիկին Վերա Սիսեռեան Հայկազեան համալսարանէն վկայեալ է Բուժական Հոգեբանութեան (M. S. in Clinical Psychology) եւ Քաղաքական Գիտութեանց (B.A. in Political Sciences) ծիւղերուն մէջ: Աշխատակցած է հայկական մամուլին եւ ունի բազմաթիւ յօդուածներ՝ տարբեր նիւթերու շուրջ: Ծառայած է հայկական մանկապարտէզի մէջ, իբրեւ հոգեբան: Հեղինակ է մանկական գիրքերու:

Պահ մը երեակայեցէ՛ք կեանքը առանց կարգ-կանոնի, կարգապահութեան եւ օրէնքներու: Ի՞նչ կը կարծէք, որ կրնայ պատահիլ. վստահաբար՝ քառս. իսկ ի՞նչ կը կարծէք, որ պէտք է ըլլան քառսի հետեանքները: Դրական. բնականաբար՝ ոչ.....

Տրամաբանութեամբ առաջնորդուող բոլոր ընկերութիւնները կը ձգտին, որ ունենան օրէնք եւ կանոն: Ընկերութեան մէջ օրէնք եւ կանոն կը հաստատուին ընկերութեան մէջ գործող պատասխանատու անհատներու կողմէ (ծնողք, ուսուցիչ, առաջնորդ...), որոնք կը վայելեն հեղինակութիւն եւ կը հետապնդեն, որ յարգուին այդ օրէնքները:

Բոլոր անոնք, որոնք կը զբաղին սերունդներու դաստիարակութեամբ եւ հետաքրքրուած են, որ ճիշդ ձեւով կատարեն իրենց վրայ դրուած պարտականութիւնները, պէտք է ունենան կարգապահական ճիշդ ծրագիր եւ աշխատին, որ կիրարկեն զայն ճիշդ ձեւով, որպէսզի կարելի ըլլայ ճիշդ մթնոլորտի մէջ դաստիարակել նորահաս սերունդները: Անցնինք մեր նիւթի մանրամասնութիւններուն:

Ինչո՞ւ կարելոր է կարգապահական ծրագիրը

Կարգապահական ծրագիրը կը սատարէ, որ անհատը սորվի ճիշդ եւ պատշաճ վարուելակերպ՝ տուեալ կացութեան համապատասխանող. սորվի ինքնազսպում, առողջ փոխ-յարաբերութեան ձեւ եւ այս բոլորին իբրեւ արդիւնք հաստատուին կարգ-կանոն, արդիւնաւէտ եւ օգտակար մթնոլորտ ու պայմաններ: Կարգապահական ծրագրի յաջողութիւնը կ'ենթադրէ, որ այդ ծրագրին վրայ հսկողը ըլլայ յարատեւող, հաստատ, ամուր, ուշադիր եւ արդար:

Կարգապահական ծրագիրը կը դիրացնէ անհատներու միջեւ փոխ-յարաբերութիւնը, կը պաշտպանէ անհատին իրաւունքները, կը պակսեցնէ անարդարութիւնը, նախապէս կը ծրագրէ բոլոր միջոցառումները, բոլոր պարագաներուն, կը կանխէ պատիժները: Ընկերութեան մէջ սոյն ծրագրով բոլոր անհատները նոյն ձեւով կը վերաբերին եւ կ'ապահովուի բոլորին գործակցութիւնը:

Ինչ է կարգապահական ծրագիրը

Կարգապահական ծրագիր մը կ'ընդգրկէ յստակ, համաձայնուած եւ բացատրուած օրէնքներ, որոնք հաստատուած կ'ըլլան հաւաքականութեան մեծամասնութեան համաձայնութեամբ: Կ'ակընկալուի, որ հաւաքականութեան բոլոր անհատները յարգեն հաստատուած օրէնքները: Ակնկալուած վարուելակերպը ցուցաբերելու կամ չցուցաբերելու պարագային համապատասխան եւ համաձայնուած հետեւանքներ կը կիրարկուին:

Կարգապահական ծրագրի իրագործումը կը դիւրանայ երբ,

- օրէնքները ըլլան յստակ, տրամաբանական եւ շօշափելի:
- օրէնքները համապատասխանեն մարդուն կազմաւորման գործընթացին:
- օրէնքները ըլլան հաստատ եւ կիրարկելի բոլորին կողմէ:
- օրէնքներու ընտրութեան մէջ բաժին ունենան բոլորը եւ հասկնան անոնց ետին կանգնող տրամաբանութիւնը:
- օրէնքները դառնան տեսանելի եւ ըլլան դրական:
- օրէնքներու կիրարկումին համար կնքուի համաձայնագիր, մանաւանդ հաւաքականութեան այն անհատներուն հետ, որոնք դժուարութիւն ունին կիրարկելու օրէնքները:

Թերեւս մտածէք, թէ երբ կը խօսինք կարգապահութեան մասին, ինչո՞ւ չենք կեդրոնանար միայն փոքրիկէն պահանջուած վարուելակերպին վրայ. պարզ այն պատճառով, որ կարգապահութիւնը միակողմանի գործընթաց չէ, այլ կը պահանջէ բոլորի գործակցութիւնը, իսկ շատ մը կարգապահական հարցերու առաջքը կարելի է առնել չափահասներու յստակ վերաբերմունքով: Այս իսկ պատճառով կարելի է համաձայնագիրները, յստակ օրէնքները, օրէնքներու ճիշդ եւ յստակ կիրակումը եւ չափահասներու

նկարագրային յստակ կեցուածքը եւ նկարագիրը. նաեւ այս պատ-
ճառով, շատ կարելի է ծնողքին, ուսուցիչին կամ առաջնորդին
նկարագրային գիծերը:

Չափահասին մօտ ռօր նկարագրային գիծերը կ'օգնեն, որ օրէնք-
ներու կիրարկումը դիւրանայ եւ կարգապահ դասարան մը, տուն
մը կամ հաւաքականութիւն մը կազմուի: Ըստ ուսումնասիրութիւն-
ներու, փոքրերու հետ աշխատող կամ ապրող չափահասները ընդ-
հանուր գիծերու մէջ կարելի է բաժնել երեք խումբերու: Անոնցմէ
մէկը շատ թոյլ ծնողներ կամ ուսուցիչներ են, երկրորդը շատ
խիստ, քիչ մը բռնատէրի նկարագրային գիծերով ծնողներ եւ ու-
սուցիչներ եւ երրորդը՝ կարգապահական ծրագրի կիրարկումի
ճիշդ եւ հեզասահ ընթացքը կիրարկողներ:

Կարգապահականօրէն օրինակելի է դասարան մը, ուր

- Ուսուցիչը իր վարուելակերպով օրինակելի է եւ առաջին
հերթին ինք կը յարգէ համաձայնուած օրէնքները:
- Կան յստակ օրէնքներ եւ տրամաբանական հետեւանք-
ներ:
- Ուսուցիչը խիստ է համաձայնուած օրէնքներու գործադ-
րութեան նկատմամբ:
- Ուսուցիչը ներողամիտ է, երբ փոքրիկը սխալի, սակայն
նաեւ ցոյց տայ, որ պատրաստ է սորվելու:
- Սպառնալիքը եւ կաշառքը տեղ չունին:
- Ծաղրանքը եւ հեզանքը տեղ չունին:
- Կը քաջալերուի, որ փոքրիկը անկախ մտածէ, ըլլա
ստեղծագործ եւ լուծէ հարցերը:
- Սխալները կը համարուին որպէս սորվելու նոր առիթ:
- Մթնոլորտը կառուցողական է եւ կը քաջալերուի ստեղ-
ծագործ մտքի զարգացումը:
- Սխալները կը բացատրուին եւ առիթ կը տրուի սրբագ-
րութեան:

- Հարցերը չեն ծածկուիր:
- Փոքրիկը կը սիրէ մթնոլորտը եւ գիտէ ինչ պիտի ընէ:
- Փոքրիկը գիտէ, որ կրնայ դիմել ուսուցիչին որեւէ ժամանակ:
- Սէրը առանց նախապայմանի է:

Նման յատկանիշեր ունեցող չափահասի մը կամ ուսուցիչի ստեղծած ընկերութեան մէջ, կարգապահական հարցերը կ'ըլլան նուազագոյն:

Ինչո՞ւ աւելի ձիշդ է ունենալ կարգապահական ծրագիր, քան դիմել պատիժի. հետեւինք տախտակին.

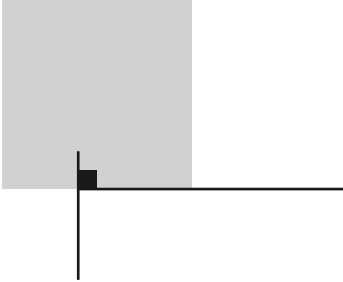
Կարգապահութիւնը	պատիժը
կը շեշտէ, թէ ինչ կը սպասուի անհատէն	կը շեշտէ, թէ ինչ պէտք չէ ընէ անհատը
գործընթաց մըն է, որ կը շարունակուի	անջատ դէպք մըն է
կարգապահութիւն պահանջողը ինք օրինակելի կ'ըլլայ եւ ինք կը հետեւի օրէնքի	կը պահանջէ, որ անհատը ենթարկուի, առանց օրինակ ունենալու չափահասը
ինքնազսպում կը սորվեցնէ	անկախութիւնը կը կաշկանդէ
կ'օգնէ որ մանուկը փոխուի	կը պահանջէ, որ անպայման մէկը ներկայ ըլլայ՝ ուղղելու համար

դրական է	բացասական է
կը մղէ, որ մանուկը մտածէ	մանուկին տեղ կը մտածէ
ինքնարժեւորումը կը բարձրացնէ	ինքնարժեւորումը կը պակսեցնէ
վարուելակերպ կը սորվեցնէ	սխալ վարուելակերպը կը քննադատէ

Կարգապահութիւնը տարբեր է պատիժէն, որովհետեւ կարգապահական ծրագիրը կը մղէ, որ անհատը սորվի իր սխալներէն, իսկ պատիժի պարագային անհատը միայն կը տառապի իր սխալներուն համար. այլ խօսքով, պատիժի պարագային անհատը ոչ թէ կը սորվի այլ կը սորվի ենթարկուիլ:

Իսկ ի՞նչ է պատիժը:

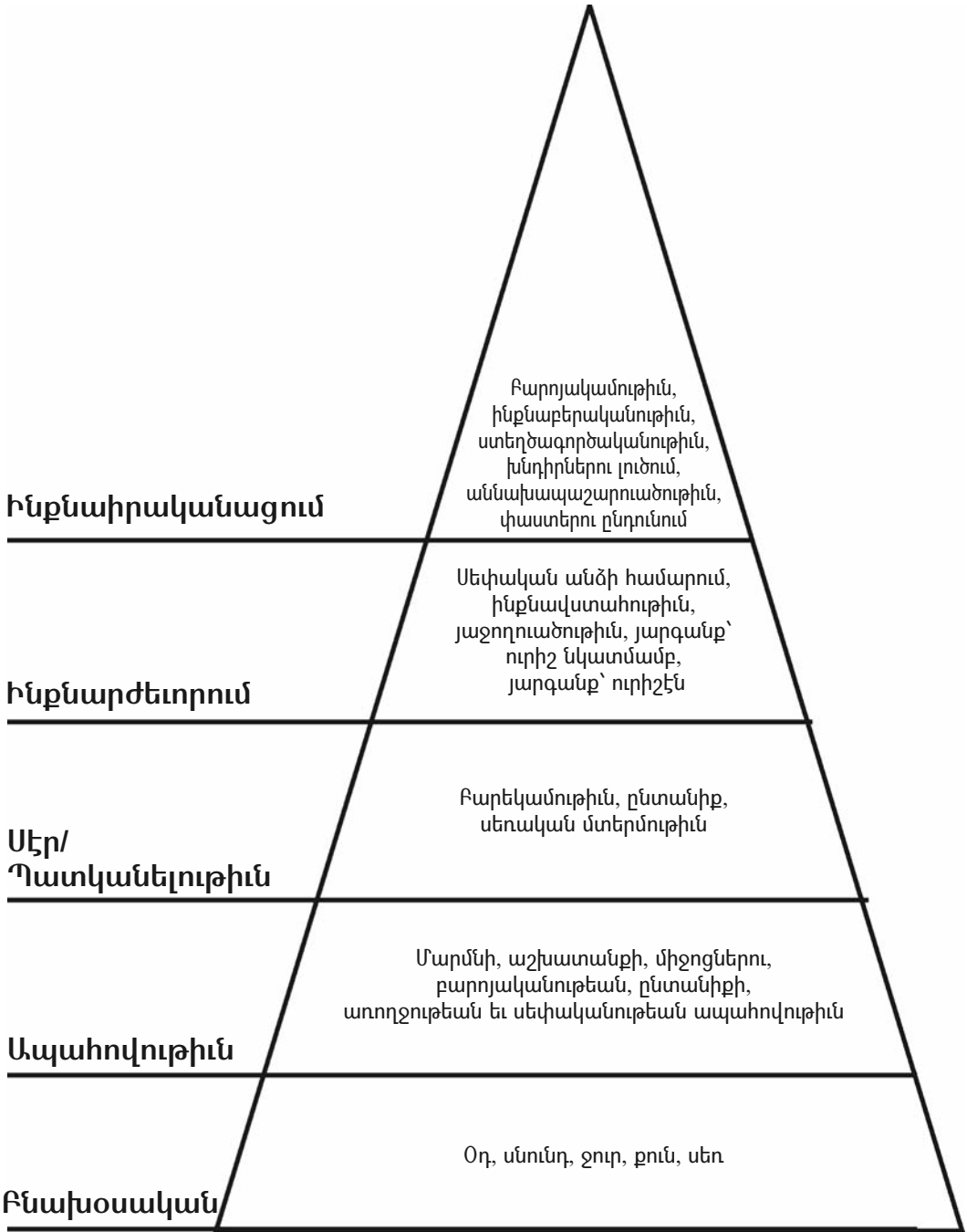
Պատիժը որեւէ անհաճոյ միջոցառում է, որուն կ'ենթարկուի անհատը, երբ չցուցաբերէ անկնկալուած վարուելակերպը: Նոյնիսկ երբ պիտի կիրակուի, նախապայման է, որ հաւաքականութիւնը ունենայ կարգապահական ծրագիր, հաստատուած օրէնքներ եւ շատ հազուագիտ պարագաներու դիմէ պատիժի, պարզ այն պատճառով, որ պատիժը կրնայ կասեցնել անհաճոյ վարուելակերպ մը, սակայն չի կերտեր մարդը, որ պիտի դառնայ ապագայի յոյսը:

ՄԱՍԼՈՅԻ ԴԱՀԱՆՋՆԵՐՈՒ ԱՍՏԻՃԱՆԱԿԱՐԳԻ ՏԵՍՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ

Ամերիկացի հոգեբան Ապրահամ Մասլոյի պահանջներու աստիճանակարգի տեսութեան մասին հնչած են բազմաթիւ քննադատութիւններ, որոք միտուած են վեր բերելու անոր թերութիւնները՝ մարդկային կենսագործունէութիւնը բացատրելու մօտեցումին մէջ: Հակառակ այս փաստին, սոյն տեսութիւնը կը շարունակէ կարեւոր մեկնակէտերէն մէկը հանդիսանալ մանկավարժական խնդիրներու ուսումնասիրման գործին մէջ, որուն համար եւ կը ներկայացնենք ամփոփ ներածական մը անոր մասին:

Մասլոյի
Պահանջներու
Աստիճանակարգը
Maslow's Hierarchy of Needs

Ապրահամ Մասլօ ստեղծած է անհատականության տեսութիւնը, որ իր ազդեցութիւնը ունեցած է զանազան մարզերու՝ ներառեալ կրթութեան ու մանկավարժութեան մարզերուն վրայ: Այս լայն ազդեցութիւնը արդիւնքն է անոր տեսութեան բարձր կարգի գործնականութեան: Մասլոյի տեսութիւնը ճշգրտօրէն կը նկարագրէ մարդկային անհատական փորձառութիւններու բազում իրականութիւնները: Շատ մարդիկ կը զգան ու կը յայտնաբերեն, որ լրիւ կը հասկնան, թէ Մասլօ ինչ կ'ըսէ: Անոնք կ'անդրադառնան, որ իրենց փորձառութեան թէ պահուածքին մէջ շատ տուեալներ նմանօրինակ են վերոյիշեալ տեսութեան մէջ մատնանշուած կէտերուն, սակայն անոնք յարմար բառերը չէին գտած այդ բոլորը բացատրելու:

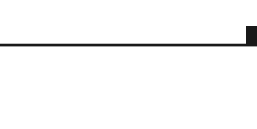
Մասլօ մարդագիտական հոգեբան է: Մարդագէտ հոգեբաններ կը շեշտեն մարդու կարողականութիւնը: Կը հաւաստեն, թէ մարդ միշտ կը ձգտի բարձր կարգի կարողութիւններու, միշտ կը միտի նուաճելու իր ստեղծագործական, իմացական ու գիտակցական կարողութեանց բարձրագոյն գագաթները: Հոս մարդը կոչուած է «լիիրաւ գործնական անձ» կամ «առողջ անհատականութիւն», կամ ինչպէս Մասլօ զայն կը կոչէ՝ «ինքնագերազանց մարդ» ըլլալու: Մասլօ հաստատած է պահանջներու աստիճանակարգ մը: Իր մօտ, բոլոր հիմնական կարիքները նկատուած են բնագոյնի: Մարդ արարածը կը սկսի շատ նախնական ու տկար հակումներով, որոնք աստիճանաբար կը զարգանան մարդու աճման հետ:

Ըստ Մասլոյի, մարդ չի կրնար զգալ երկրորդ կարգի կարիքը, եթէ առաջինի պահանջքը բաւարարուած չէ, ոչ ալ երրորդը՝ մինչեւ երկրորդը չբաւարարուի, եւ այսպէս շարունակաբար:

Մասլոյի աստիճանակարգած հիմնական կարիքները հետեւեալներն են.

1) Բնախօսական կարիքներ.

Ասոնք կենսաբանական են. կը պարունակեն թթուածինի, ջրի, կերակուրի եւ համեմատաբար կայուն մարմնի ջերմաստիճանի կարիքները: Այս կարիքները ամենազօրաւորներն են,

որովհետեւ եթէ մարդ գրկուած է բոլոր տեսակի կարիքներէն, ապա մարդկային գոհունակութեան փնտրտութիւն մէջ բնախօսական կարիքները կը մնան առաջնահերթ դիրքի վրայ:

2) Ապահովութեան կարիք.

Երբ բոլոր բնախօսական կարիքները բաւարարուած են եւ ալ իրենք չեն, որ մարդու մտածումն ու կեցուածքը կը ղեկավարեն, ապա ապահովութեան կարիքը կ'աշխուժանայ: Չափահասներ շատ քիչ կը գիտակցին իրենց այս կարիքին բաւարարման կարելիութեան՝ մինչեւ դէմ յանդիման գան յանկարծական պատահարի մը կամ ընկերային կարգերու անկազմակերպ վիճակ մը (օրինակ՝ համատարած ցոյցեր): Մանուկներ յաճախ կը ցուցաբերեն անապահովութեան նշաններ եւ ապահով զգալու կարիք:

3) Սիրոյ, զգացմունքի եւ պատկանելիութեան կարիքներ.

Երբ ապահովութեան եւ բնախօսական կարիքները բաւարարուած են, կարիքներու յաջորդ տեղը կը գրաւէ սիրոյ, բարեկամութեան զգացմունքի ու պատկանելիութեան կարիքները: Մասօ կը նշէ, թէ մարդիկ ամէն գնով կը փորձեն յաղթահարել առանձնութեան ու օտարացումի զգացումները՝ սիրոյ, բարեկամութեան եւ ընտանեկան յարաբերութիւններու մէջ:

4) Ինքնարժեւորումի կարիք.

Երբ առաջին երեք կարգերու պահանջները բաւարարուած են, յարգանքի կարիքը կը դառնայ գերիշխան: Այս մէկը կ'ընդգրկէ թէ անձնական արժեւորում եւ յարգանք եւ թէ շրջապատէն ստացած յարգանք:

Ըստ Մասլոյի, զոյգ յարգանքի այս զգացումները մարդուն մօտ պէտք է ըլլան կայուն, ամրապնդուած ու բարձր մակարդակի: Երբ այս կարիքը բաւարարուած է, մարդը ինքնավստահ ու արժէքատուր կը զգայ ինքզինք: Իսկ երբ ան խախտուտ հիմերու վրա է, ապա անձը ստորակայ, տկար, անօգնական ու անարժէք կը զգայ ինքզինք:

5) Ինքնաիրականացման կարիք.

Երբ վերոյիշեալ բոլոր կարիքները կը բաւարարուին, ապա միայն այն ատեն ինքնաիրականացման կարիքը կ'աշխուժանայ: Մասլօ ինքնաիրականացումը կը նկարագրէ որպէս այն կարիքը, երբ մարդ կ'ուզէ ըլլալ ու ընել այն, ինչ որ «ծնած էր ընելու»: «Երաժշտը պէտք է երաժշտութիւն ստեղծագործէ, գծանկարիչը՝ գծէ, իսկ բանաստեղծը՝ գրէ»: Այս կարիքները կը զգացուին որպէս «անհանդարտութեան» նշաններ: Հոս անձը կը դառնայ նետրոյալին, դիւրագրգիռ, կարծես բան մը կորսնցուցած. մէկ խօսքով՝ անհանդարտ: Եթէ մէկը անօթի է կամ անապահով, չէ սիրուած կամ ընդունուած, իր մօտ կը պակսի յարգանքը սեփական անձին հանդէպ, ապա շատ դիւրութեամբ կարելի է հասկնալ, թէ ան ինչո՞ւ անհանդարտ է: Սակայն միշտ չէ, որ յստակ է, թէ անձ մը ինչ կ'ուզէ, երբ խօսքը կը վերաբերի իր ինքնաիրականացման կարիքին:

Աստիճանակարգումի այս տեսութիւնը ընդհանրապէս կը ներկայացուի որպէս բուրգ, ուր լայն ու ստորին կարգերը կը ներկայացնեն նախնական կարիքները, մինչ ամենավերի կարգը՝ կը ներկայացնէ ինքնաիրականացման կարիքը: Մասլօ կը հաւատայ, թէ միակ պատճառը, որ մարդը կը ստիպէ լաւապէս չուղղուելու դէպի ինքնաիրականացում՝ ընկերութեան կողմէն իր առջեւ դրուած արգելքներն են:

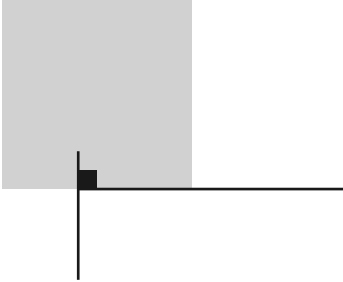
Մասլօ կը հաստատէ, թէ մանկավարժներ պէտք է անհատներու կարողականութեան հետ այնպէս աշխատին, որ զանոնք հասցնեն ինքնաիրականացման: Ըստ անոր կան տասը կէտեր, զորս մանկավարժներ պէտք է նկատի առնեն.

1. Մարդոց պէտք է սորվեցնել հարազատ ու իրաւ ըլլալ - գիտակից ըլլան իրենց ներքին անձին ու մտիկ ընեն ներսէն եկած իրենց ծայրը:
2. Մարդոց սորվեցնել շրջանցել իրենց մշակութային պայմանաւորումները եւ դառնալ աշխարհային քաղաքացիներ:
3. Օգնել մարդոց երեւան բերելու կեանքի իրենց կոչումները կամ ձակատագիրը: Հոս շեշտը կը դրուի յայտնաբերելու ճիշդ աշխատանքը, որով կ'ուզեն զբաղիլ կամ ճիշդ անձը,

որուն հետ կ'ուզեն իրենց կեանքը շարունակել:

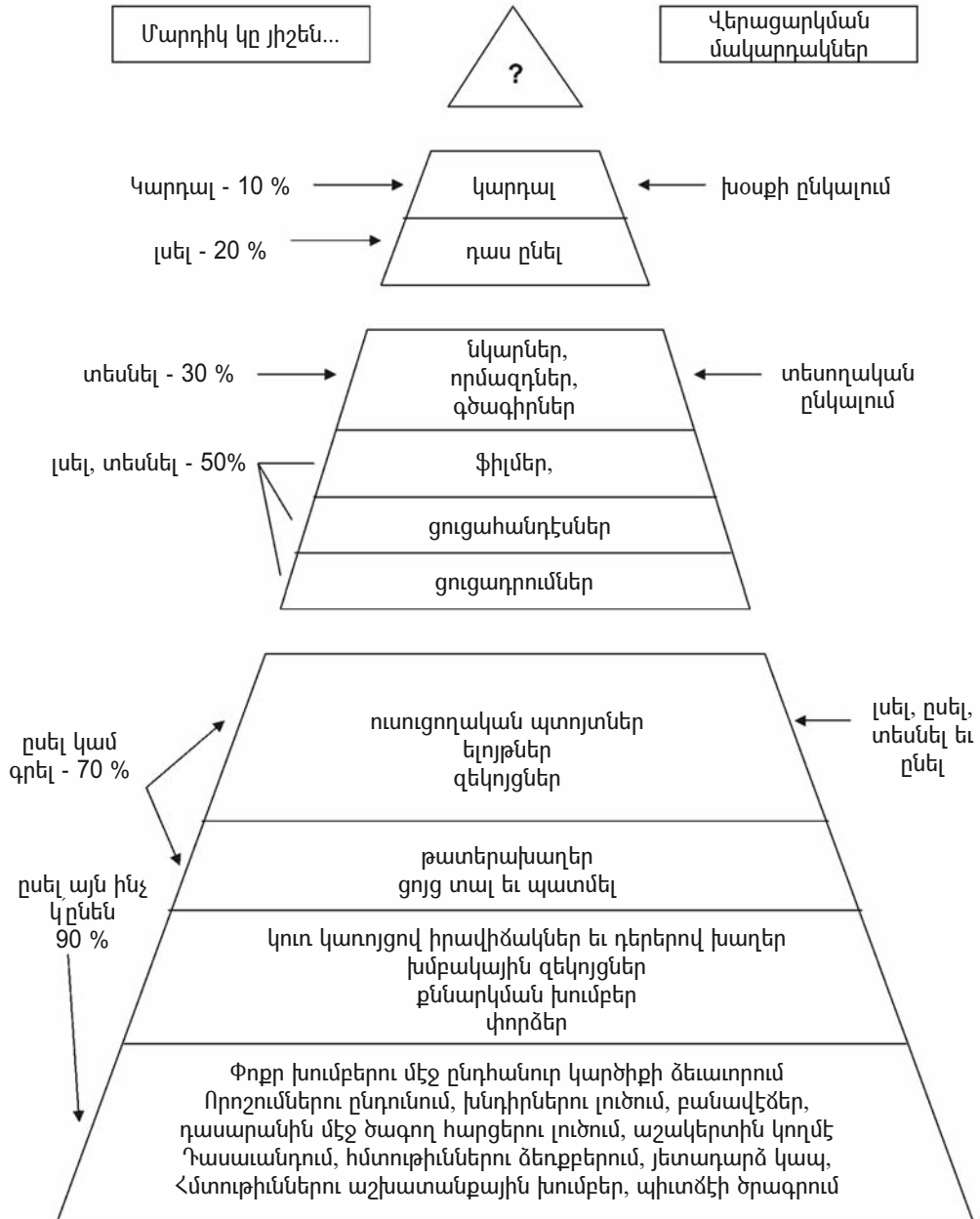
4. Մարդոց պէտք է սորվեցնել, թէ կեանքը թանկագին է, թէ հաճոյք կայ կեանքին մէջ, եւ եթէ մարդիկ կրնան բոլոր վիճակներու մէջ ալ տեսնել լաւն ու զուարթը, ապա կեանքը կ'արժէ ապրիլ:
5. Պէտք է ընդունիլ անձը այնպէս, ինչպէս որ է եւ օգնել անոր ճանչնալու իր բնոյթը: Երբ իրապէս կը ճանչնանք մեր ընդունակութիւններն ու սահմանափակումները, ապա կըրնանք գիտնալ ինչի վրայ կառուցել մեր կեանքը:
6. Պէտք է ապահովել մարդու հիմնական ու կենսական կարիքները: Այս մէկը կը պարունակէ ապահովութեան, պատկանելիութեան եւ յարգանքի կարիքները:
7. Պէտք է թարմացնել գիտակցութիւնը, սորվեցնելով անհատին գնահատել գեղեցկութիւնը եւ կեանքի թէ բնութեան մէջ գտնուող գեղեցիկ բաները:
8. Պէտք է սորվեցնել մարդոց թէ զսպումներն ու հակակշռումները օգտակար են, որ ամբողջական լքուածութիւնը վատ է: Զսպումներով կարելի է բարելաւել կեանքի որակը՝ բոլոր մարզերէն ներս:
9. Պէտք է սորվեցնել մարդոց շրջանցել անկարեւոր եւ չնչին հարցերը: Հոս նկատի ունինք անարդարութեան, ցաւի, տառապանքի ու մահուան պատճառած հարցերը:
10. Պէտք է մարդոց սորվեցնել ըլլալ լաւ ընտրողներ: Անոնց առիթ պէտք է տալ լաւ ընտրութիւններ ընելու:

Համադրեց՝ Եւա Գորէսեան

ՏԷՅԼԻ
«ՓՈՐՁԱՌՈՒԹԵԱՆ ԲՈՒՐԳ»ԻՆ
ՄԱՍԻՆ

ՏԵՂԼԻ «Փորձառութեան բուրգը»

Տէյլի փորձառութեան բուրգը նախատիպ մըն է, ուր կը համընկնին զանազան տեսութիւններ, որոնք կապուած են դասաւանդման կառոյցի եւ ուսուցման գործընթացներուն հետ:

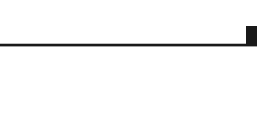
1960-ական թուականներուն էտկար Տէյլ եկաւ այն եզրակացութեան, թէ սորվողը աւելի տեղեկութիւն կ'ամբարէ, երբ բան մը «կ'ընէ»՝ փոխանակ «լսէ», «կարդայ» կամ «տեսնէ»: Իր ուսումնասիրութիւնները զինք առաջնորդեցին յառաջացնելու «փորձառութեան բուրգը»: Այսօր այս «ընելով սորվիլը» ծանչցուած է որպէս «փորձարկումներով սորվիլ» կամ «շարժումով սորվիլ»:

ԻՆՉՊԷՍ ԿԱՐԵԼԻ Է «ՓՈՐՁԱՌՈՒԹԵԱՆ ԲՈՒՐԳԸ» ՕԳՏԱԳՈՐԾԵԼ ՌԻՍՈՒՅՄԱՆ ԳՈՐԾԸՆԹԱՑԻՆ ՄԷՋ

Ըստ Տէյլի ուսումնասիրութիւններուն, նուազագոյն ազդեցիկ ձեւը կը գտնուի գազաթը, ուր ուսուցումը տեղի կ'ունենայ բերանացի տեղեկութիւններու փոխանցումով: Այսինքն, լսողական ընկալումով: Ամենաազդեցիկ ձեւերը կը գտնուին ստորին, որ կ'ընդգրկէ ուղղակի, նպատակային ուսուցման փորձառութիւններ, ինչպէս հմտութիւններու ձեռքբերում ու գործնական փորձեր: Ուղղակի, նպատակային փորձարկումները կը ներկայացնեն իրականութիւնը կամ իրական, ամենօրեայ կեանքի ամենամօտ պատկերը:

Այս բուրգը կը ներկայացնէ ուսուցման տարբեր ձեւերու միջին ընկալման աստիճանը: «Բուրգ»-ի դէպի վար մեր յառաջընթացը մեզի կ'ապահովէ ուսուցման ու տեղեկութեանց ընկալման յաւելեալ արդիւնաւէտութիւն: Ան նաեւ կ'առաջարկէ, թէ երբ ուսուցման ձեւ մը կ'որդեգրենք՝ կարեւոր է յիշել, որ գործընթացին մէջ աշակերտին մասնակից դարձնելը կը զօրացնէ գիտելիքի անոր ընկալումը:

«Բուրգը» ցոյց կու տայ, թէ շարժում-սորվիլ հմտութիւնը կ'ապահովէ մինչեւ 90 տոկոս ընկալում: Մարդիկ կը սորվին ամենաշատը երբ անոնք կը գործածեն ուսուցման ծանաչողութեան ոճը: Այս ոճը հիմնուած է զգայարանքներու վրայ: Երբ կարելիութիւնը կը ստեղծենք կարելի եղած չափով ապահովել զգայարանքներու

ներգործությունը ուսուցման աշխատանքի մէջ, այնքան առիթ կու տանք աշակերտին աշխատանքի մէջ, այնքան առիթ կու տանք աշակերտին օգտուելու ու առաւել ընկալելու տրուած տեղեկութիւնը: Ըստ Տէյլի, ուսուցիչը պէտք է այնպիսի ուսուցման աշխատանքներ կազմակերպէ, որոնք հիմնուած են աշակերտի իրական կեանքի եւ փորձառութեանց վրայ:

Տէյլի փորձառութեան բուրգը այն գործիքն է, որ պիտի օգնէ ուսուցիչին որոշումները առնելու ճիշդ աղբիւրներ եւ աշխատանքային ձեւեր ընտրելուն:

Ուսուցանողը կրնայ հարցնել հետեւեալը.-

- 1) Աշակերտին փորձառութիւնը ուսուցման այս աղբիւրով բուրգին ո՞ր բաժնին մէջ կ'իյնայ, որքանո՞վ հեռու է իրական կեանքէն:
- 2) Ի՞նչ տեսակի ուսուցման փորձառութիւն կարելի է ապահովել դասարանին մէջ:
- 3) ուսուցման այս եղանակը ի՞նչ կ'աւելցնէ դասագրքի հայթայթած նիւթին վրայ:
- 4) Ի՞նչ եւ քանի՞ հատ զգայարանք կրնայ աշակերտը գործածել, որպէսզի սորվի ուսուցման այս նիւթը:
- 5) Որքանո՞վ ան կ'արդիւնաւորէ ուսուցումը:

Համադրեց՝ Եւա Գորէսեան

Բովանդակություն

- 5 ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ
- 7 ՀԱՅԵՐԷՆԻ-ՀԱՅ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ
ՈՒՍՈՒՑՄԱՆ ԲԱՐԴ ՄԱՐՏԱՀՐԱԷՐԸ,
ՈՒՍՈՒՑԻՉՆԵՐՈՒ ՄԱՆԿԱՎԱՐԺԱԿԱՆ
ՀԻՄՆԱԿԱՆ ՊԱՏՐԱՍՏՈՒԹԻՒՆԸ
ԵՒ ԱՍՊԱՐԷՋԱՅԻՆ ԱՊԱՀՈՎՈՒՄԸ՝
ԱՌԱՋՆԱՀԵՐԹՈՒԹԻՒՆՆԵՐ
Յարույթին Քիլրքձեան
- 33 ՀԱՅՈՑ ԼԵԶՈՒԻ ՈՒՍՈՒՄՆԱՍԻՐՄԱՆ
ԳՈՐԾԸՆԹԱՅԻ ՇԱՐՈՒՆԱԿԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԱՊԱՀՈՎՈՒՄԸ
ՈՐՊԷՍ ԼԵԶՈՒԱՄՏԱԾՈՂՈՒԹԵԱՆ ՁԵՒԱԻՈՐՄԱՆ
ԳԼԽԱԻՈՐ ԳՈՐԾՕՆ
Դոկտ. փրոֆ. Ճուլիեթա Կիլամիրեան
- 43 ՊԱՏԻԺ ԵՒ ԳՆԱՀԱՏԱՆՔ
Վերա Սիսեռեան
- 51 ՄԱՍԼՈՅԻ ՊԱՀԱՆՋՆԵՐՈՒ
ԱՍՏԻՃԱՆԱԿԱՐԳԻ ՏԵՍՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ
Համադրեց՝ Եա Գորէսեան
- 57 ՏԷՅԼԻ «ՓՈՐՁԱՌՈՒԹԵԱՆ ԲՈՒՐԳ»ԻՆ ՄԱՍԻՆ
Համադրեց՝ Եա Գորէսեան

“The Armenian Educator”

No. 4 - 2010

“The Armenian Educator”

A tri-monthly journal of education and pedagogy

“The Armenian Educator” (Hay Mangavarj) is devoted to the improvement of education and the professional development of educators in Armenian schools worldwide. The journal, published tri-monthly in Armenian, is a resource for teaching and learning and provides an opportunity for research publication, information about developments of significance to educators, and commentary on issues of concern to the Armenian educational community worldwide.

By the Order of

His Beatitude Nerses Bedros XIX

Catholicos Patriarch of Cilicia of Armenian Catholics

Editor in Chief

Father Vartan Kazanjian

Director

Vartan Tashjian

Board of editors:

Dr. Nazik Haroutyunian (*Professor, Head of Chair of Pedagogy, Yerevan State University*)

Dr. Ashod Melkonian (*Professor, Director of Institute of History, National Academy of Sciences of Armenia*)

Dr. Julieta Gulamirian (*Professor, Senior lecturer, Yerevan State University of Pedagogy*)

Dr. Lilit Arzoumanian (*literary critic*)

Published by

Office of Armenology Curriculum Development

“Saint Krikor Naregatsi” Center

Armenian Catholic Patriarchate

2078-5605 Geitawi Beirut-Lebanon

Tel: + 961 1 570559 - Fax: 961 1 570562

Email: nareg@armeniancatholic.org

www.armeniancatholic.org

Printed in Lebanon

Pomigravure Printing House

ԴՊՐՈՑԱԿԱՆ ՀԱՅԱԳԻՏՈՒԹՅԱՆ
ԶՆՈՐԱՑՄԱՆ ԳՐԱՍԵՆՏԱԿ

Հայաստանի Կրթության ազգային ինստիտուտը «Հայ մանկավարժ»ը կ'երաշխատի որպես մեթոտական օգնություն՝ Սփիւռքի հայ դպրոցներում

Հայաստանի Հանրապետության Կրթության ազգային ինստիտուտի տնօրէն պրն. Նորայր Դուկասեան յայտնեց, որ նշեալ ինստիտուտի մասնագէտներուն կարծիքով, Հայ Կաթողիկէ Պատրիարքարանի Սուրբ Գրիգոր Նարեկացի կեդրոնի Դպրոցական հայագիտութեան զարգացման գրասենեակի հրատարակած «Հայ մանկավարժ» պարբերաբերթի առաջին համարին մէջ զետեղուած նիւթերը ունին ուսումնագիտական եւ մեթոտական բաւարար մակարդակ, եւ առ այդ, հանդէսը կարելի է երաշխատել որպէս մեթոտական օգնութիւն՝ Սփիւռքի հայկական դպրոցներուն:

«Հայ մանկավարժ»ի մասին Սփիւռքի նախարարութեան ներկայացուցած հարցումին պատասխանելով, պրն. Դուկասեան պաշտօնական նամակով մը նախարարութեան յայտնեց, որ սոյն եզրակացութիւնը կատարուած է ներկայացուած համարը մասնագէտներու զանազան խումբերու կողմէ փորձաքննութեան ենթարկուելէ ետք:

Հայ մանկավարժ հանդէսի գլխաւոր խմբագիր հայր Վարդան վրդ. Գազանձեան գոհունակութիւն արտայայտեց Կրթութեան ազգային ինստիտուտի եզրակացութեան համար եւ յոյս յայտնեց, որ եզրակացութիւնը քաջալեր կը հանդիսանայ «Հայ մանկավարժ»ի գործունէութեան զարգացման: Ան սոյն իրադարձութիւնը համարեց «Հայ մանկավարժ»ի եւ Հայաստանի կրթական եւ պետական մարմիններուն հետ գործակցութեան կայացած օրինակ:

Նշենք, որ Կրթութեան ազգային ինստիտուտը կրթական հրատարակութիւններու եւ այլ ձեռնարկներու վերահսկողութեան բարձրագոյն մասնագիտական մարմինն է Հայաստանի մէջ, որ կը գործէ Կրթութեան նախարարութեան կառոյցին մէջ: